

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Haridusteaduste instituut

Õppekava: hariduskorraldus

Merit Udusalu

ÜHE KOHALIKU OMAVALITSUSE LASTEKAITSESPETSIALISTIDE JA KOOLIDE
SOTSIAALPEDAGOOGIDE ARUSAAMAD KOOLIKOHUSTUSE MITTETÄITMISEST
JA SELLE VÄHENDAMISE MEETMETEST

magistritöö

Juhendaja: dotsent Hasso Kukemelk

Tartu 2017

Resümee

Ühe kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide arusaamad koolikohustuse mittetäitmisest ja selle vähendamise meetmetest

Kõigil on õigus haridusele, kuid iga õigusega kaasneb ka kohustus. Õigus haridusele kaasneb lapsel koolikohustus. Omandatud haridus annab oskused, teadmised elus hakkama saamiseks ja eelised tööturul. Seetõttu on oluline ennetada ja toetada koolikohustust mittetäitvat õpilast. Uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada ühe omavalitsuse lastekaitse spetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide arusaamad koolikohustuse mittetäitmise põhjustest ja selle vähendamise meetmetest.

Magistritöö oli kvalitatiivne uurimistöö, kus valimi moodustasid kohaliku omavalitsuse kaks lastekaitse spetsialisti ja koolide neli sotsiaalpedagoogi, kellelt koguti andmeid poolstruktureeritud intervjuudega. Andmeanalüüsina kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi. Uurimistulemustest ilmnis, et olulised põhjused koolikohustuse mittetäitmisel on kodused suhte probleemid lapsevanemaga, sotsiaalne tõrjutus kaaslaste poolt ning raskused õppetöoga hakkama saamisel, mida kinnitavad ka varasemad uuringud. Uuritavad pidasid oluliseks tugeva koostöövõrgustiku olemasolu omavalitsuse, kooli ja kodu vahel, mis ühtib teiste teemat käsitlenud autorite seisukohtadega.

Võtmesõnad: koolikohustuse mittetäitmine, lastekaitse spetsialist, sotsiaalpedagoog, koolist väljalangemine, kvalitatiivne uurimisviis

Abstract

The attitudes of Child Protection Services specialists and schools' social pedagogues in one local municipality about abstaining from compulsory education and measures for reducing it

Everyone has a right to education but with every right there also comes a responsibility. For a child, with the right to education comes compulsory education. Education provides the skills and knowledge to succeed in life and advantages in the job market. Therefore it is important to predict and support pupils who are missing from their compulsory education. The purpose of this study was, in one local municipality, to find out the attitudes of the Child Protection Services specialists and those of the social pedagogues in the schools about the reasons for missing compulsory education and measures to reduce it.

This Master's thesis is a qualitative study where the participants were two Child Protection Services specialists and four social pedagogues from the schools in the local municipality. The data was collected through semistructured interviews. For data analysis qualitative inductive content analysis was used. It was found that significant reasons for missing compulsory education are problematic home relations with parents, social ostracizing by peers and difficulties coping with schoolwork, which are also supported by previous studies. Aligned with the viewpoints of other authors who have researched the topic, the participants considered it important to have a strong network of cooperation between local municipality, school and the home.

Keywords: *abstaining from compulsory education, Child Protection Services specialist, social pedagogue, dropping out of school, qualitative research*

SISUKORD

Resümee	2
Abstract	3
Sissejuhatus	6
1. Teoreetiline ülevaade koolikohustuse mittetäitmisest põhikoolis.....	7
1.1 Koolikohustuse täitmise õiguslik raamistik.....	7
1.2. Koolikohustuse mittetäitja	9
1.2 Koolikohustuse mittetäitmise põhjused.....	10
1.3 Koostöövõrgustiku olulisus koolikohustuse mittetäitmise toetajana.....	13
1.4 Ennetustegevused koolikohustuse täitmise tagamiseks.....	14
2. Metoodika.....	16
2.1 Valim	16
2.2 Andmekogumine	17
2.3 Andmeanalüüs	18
3. Tulemused	20
3.1 Lastekaitse spetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide arusaamad koolikohustuse mittetäitmise põhjustest	20
3.1.1 Koolivälised põhjused	21
3.1.2 Koolisesed põhjused	25
3.2 Lastekaitse spetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide arusaamad koolikohustuse mittetäitmise vähendamise meetmetest	27
3.2.1 Lastevanematega seotud meetmed	27
3.2.2 Kooliga seotud meetmed	29
3.2.3 Kohaliku omavalitsusega seotud meetmed	32
Arutelu.....	35
Tänu sõnad	39
Autorsuse kinnitus.....	40

Kasutatud kirjandus 41

Lisa 1. Intervjuu küsimused

Lisa 2. Väljavõte uurijapäevikust

Lisa 3. Väljavõte koodiraamatust

Lisa 4. Väljavõte peakategooria, alakategooria ja koodide jaotusest koolikohustuse mittetäitmise põhjustest

Lisa 5. Väljavõte peakategooria, alakategooria ja koodide jaotusest koolikohustuse mittetäitmise vähendamise meetmetest

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi põhiseaduse (1992) järgi on kõigil õigus haridusele. Õigusega haridusele kaasneb igale lapsele koolikohustus (Lasteombudsman, 2014). Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (2010) järgi loetakse koolikohustuse mittetäitjaks isikut, keda ei ole kantud ühegi kooli nimekirja või puudub õppest mõjuva põhjuseta. Koolikohustuse mittetäitmise põhjused on mitmesugused. Õpingute katkestamist võib vaadelda individuaalsest perspektiivist kui noore ebaõnnestunud püüdlusi jõuda baashariduse vajaliku tasemeni, kui süsteemsest seisukohast kui ebaõnnestunud koolisüsteemi, kus kvaliteetset haridust ei suudeta pakkuda kõikidele õpilastele (OECD, 2010).

Inglismaal (The causes of ..., 2008), Soomes (Virtanen, Lerkkanen, Poikkeus, & Kuorelahti, 2014) ja Norras (Havik, Bru, & Ertesvåg, 2015) läbi viidud uuringutest ilmneb, et peamiseks koolikohustuse mittetäitmise põhjusteks on õpilaste keeruline kodune olukord. Toming (2011) uuringutulemused kinnitavad samuti koolikohustuse mittetäitmise ühe põhjusena koduga seonduvaid keerulisi omavahelisi suhteid ning lisaks ka lapsevanema poolsete reeglite ja kontrolli puudumist. Koolikohustuse mittetäitmist on uurinud veel näiteks Tiko, Rannala ja Kallavus (2007), kes toovad oma uuringus välja ühe probleemina peretausta keerukuse ja sellest tulenevalt muude probleemide kuhjumise ning õpilase psühhosotsiaalse ohustatuse nende lastevanemate poolt.

Tutvudes koolikohustuse mittetäitmise temaatikat käsitlevate Eestis läbi viidud laiapõhjalisemate uuringute tulemustega, saab välja tuua, et aastatel 2008 ja 2009 peeti koolist puudumise peamiseks põhjusteks III kooliastmes käitumisprobleeme, õpiraskusi ja sotsiaalseid probleeme (Haridus- ja Teadusministeerium, 2008, 2009). 2015. aastal soovitatakse uurida poiste väljalangevust põhikooli III kooliastmes ehk 7.-9. klassis, kuna see on kaks korda suurem kui tüdrukutel (Haridus- ja Teadusministeerium, 2015). Eestis on õpingute katkestamise põhjuseid uuritud viimastel aastatel rohkem ülikoolis õppivate (Roosmaa & Reiska, 2015; Viik, 2015; Šults, 2015) ja kutseõppes õppivate noorte seas (Espenberg, Beilmann, Rahnu, Reincke, & Themas, 2012).

Autorile teadaolevalt on põhikoolist väljalangevust ja koolikohustuse mittetäitmist uuritud ligi kümme aastat tagasi (Tiko et al., 2007; Riigikontroll, 2007; Naarits-Linn, Pettai, & Proos, 2012). Muutused meie ümber toimuvad iga päev, muutuvad koolikohustuse mittetäitjad ja muutuvad koolikohustuse mittetäitmise põhjused. Autorile teadaolevalt ei ole viimastel aastatel uuritud koolikohustuse mittetäitmise põhjuseid ja nende põhjuste vähendamise

meetmeid omavalitsuse ja kooli tasandilt. Sellest tulenevalt on magistritöö uurimisprobleemiks kuidas saavad ühe omavalitsuse lastekaitsespetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid aru koolikohustuse mittetäitmise põhjustest ja selle vähendamise meetmetest. Uurimistöö aktuaalsust kinnitab näiteks see, et Euroopa Liidu eesmärk aastaks 2020 on liikmesriikides langetada keskmist koolist väljalangevus määra 14%lt 10%le. Selleks on väljatöötatud tegevuskava strateegiatega, mis tuleb liikmesriikidel kohandada vastavalt kohalikele, piirkondlikele ja riiklikele oludele (European Commission, 2011). Tutvudes teemakohaste allikatega (Anspal et al., 2011; Naarits-Linn et al., 2012) võib öelda, et omandatud haridus annab eelise tööturul ning oskused ja teadmised elus hakkama saamiseks. Oluline on ennetada ja toetada koolikohustust mittetäitvat õpilast.

Lähtudes tõstatatud uurimisprobleemist on töö eesmärgiks välja selgitada ühe omavalitsuse lastekaitsespetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide arusaamad koolikohustuse mittetäitmise põhjustest ja selle vähendamise meetmetest.

Uurimistöö koosneb teoreetilise raamistiku kirjeldusest, kus antakse ülevaade koolikohustuse mittetäitmise õiguslikust raamistikust, koolikohustuse mittetäitjast, koolikohustuse mittetäitmise põhjustest, koostöövõrgustiku olulisusest koolikohustuse mittetäitmise toetajana, ennetustegevustest koolikohustuse täitmise tagamiseks, uurimismetoodika kirjeldusest, uurimistulemustest, arutelust.

1. Teoreetiline ülevaade koolikohustuse mittetäitmisest põhikoolis

1.1 Koolikohustuse täitmise õiguslik raamistik

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (2010) järgi on kirjeldatud koolikohustust kui kohustust osaleda kooli päevakavas või individuaalses õppekavas ettenähtud õppes, täita õpiülesandeid ning omandada teadmisi ja oskusi oma võimete kohaselt. Koolikohustuslik on isik, kes on saanud enne käimasoleva aasta 1. oktoobrit seitsmeaastaseks ning ta on koolikohustuslik kuni põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni.

Koolikohustuse täitmise edasilükkamist võib taotleda lapsevanem ühe aasta võrra lapse tervise seisundist tulenevalt. Koolikohustuse edasilükkamist saab taotleda lapsevanem läbi maakonna/linna nõustamiskomisjonilt (Koolikohustuse täitmise edasilükkamise ... , 2010). Põhiharidust saavad omandada kõik koolikohustuslikud lapsed, olenemata nende tervislikust seisundist ning vajadusest rakendada erisusi õppetöö korraldamises (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010; Koduõppe ja haiglaõppe tingimused ... , 2010). Valla- ja või

linna- ja valdavalitsus peab tagama põhihariduse omandamise võimaluse kõigile antud linna või valla haldusterritooriumil elavatele koolikohustuslikele lastele, arvestades lapse elukoha lähedust koolile, sama pere laste õppimist selles koolis ning võimalusel lapsevanema soove. Kohalik omavalitsus peab tagama samuti võimaluse omandada põhiharidust mittetatsionaarses õppes 17- aastasele ja ka vanemale isikule, kes ei ole omandanud põhiharidust, kuid kelle elukoht on selles vallas või linnas (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010).

Eesti Vabariigi haridusseadus (1992) sätestab haridussüsteemi korralduse põhimõtted, mille kohaselt peavad tagama riik ja kohalik omavalitsus igapäevase võimalused Eestis koolikohustuse täitmiseks ja pidevõppeks õigusaktides ettenähtud tingimustel ja korras. Nimetatud seaduse järgi on kohaliku omavalitsuse pädevuses pidada arvestust koolikohustuslike laste kohta. Saadud andmeid võrreldakse Eesti rahvastikuregistri andmetega koolikohustusliku isikute kohta selles vallas või linnas vähemalt üks kord õppeaastas hiljemalt 10. septembril Eesti Hariduse Infosüsteemi andmetega (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010), selleks et tagada koolikohustuse täitmise kontroll.

Õpilase koolikohustust reguleerib Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010), kus on sätestatud lapsevanema ja kooli kohustused ning koolikohustuse täitmise tagamiseks rakendatavad meetmed kooli ja kohaliku omavalitsuse poolt. Seaduse järgi on lapsevanem kohustatud kodus looma lapsele õppimist soodustavad tingimused ja õppes osalemise eeldused. Lapsevanem peab tegema koostööd kooliga ning esitama koolile korrektsed kontaktandmed ja teavitama kooli nende muutustest ning kasutama kooli või elukohajärgse omavalitsuse poolt pakutavaid meetmeid. Lapsevanema kohustus on kooli teavitada lapse puudumisest puudumise esimesel päeval. Puudumise teavitamise täpsem kord on kehtestatud kooli kodukorras. Juhul kui lapsevanem ei täida talle seadusega sätestatud kohustusi, võib valla- ja linnavalitsus kasutusele võtta vajalikud meetmed lapse õiguste kaitsmiseks (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010).

Eelpool öeldust saab välja tuua, et Eesti Vabariigis on põhihariduse omandamine tasuta ja kättesaadav kõigile koolikohustuslikele lastele. Koolikohustus ja koolikohustusliku õpilase kirjeldus on seaduses reglementeeritud, kuid siiski on lapsi, kes vaatamata reguleeritud seadustele ja õigusaktidele ei täida koolikohustust. Hariduse olulisust ja selle väärtustamist kujundab lapses eelkõige tema perekond. Kooli ülesanne on toetada õpilast hariduse omandamisel ning aidata kaasa õpilase isiksuse arengule. Koolihariduse omandamine ei ole pelgalt vaid teadmiste kogumine ja erinevate õppeainete õppimine, vaid ka õpilase võimete avastamine, väärtuste kujundamine. Eelpool kirjeldatud oluliseks pidades on koolikohustuse täitmine tähtis.

1.2. Koolikohustuse mittetäitja

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (2010) kohaselt loetakse koolikohustuse mittetäitjaks õpilast, kes ei ole kandud ühegi kooli nimekirja, puudub koolist ilma mõjuva põhjuseta, katkestab põhihariduse õpingud ning õpilane, kellel on puudulikud veerandi- ja aastahinded. Koolis jälgitakse koolikohustuse täitmist ning igas koolis on kokkulepitud puudumisest teatamise kord. Seda, kas õpilase õppest puudumist saab kool lugeda mõjuvaks, reguleerib Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. Seaduse järgi loetakse mõjuvateks puudumise põhjusteks õpilase haigestumist või tervishoiuteenuse osutamist, läbimatut kooliteed või vääramatut jõudu, olulisi perekondlikke põhjuseid (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010). Samas on jäetud koolile võimalus lugeda puudumise mõjuvateks põhjusteks ka teisi koolisiseseid kokkulepitud põhjusi, näiteks kui õpilane esindab kooli mõnel võistlusel, olümpiaadil.

Põhjuseta puudumise kriitiliseks õppetundide hulgaks loetakse seda, kui õpilane on puudunud ühe õppeveerandi jooksul üle 20% õppekavas ettenähtud tundide koguhulgast. Kriitiliseks peetakse seda põhjusel, et suurema puudumise korral ei ole õpilane suuteline saavutama õppekavas ettenähtut. Kui õpilane on puudunud ühe õppeveerandi jooksul mõjuva põhjuseta enam kui 20% õppetundidest, tuleb teha vastavasisuline sissekanne hariduse infosüsteemi (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010; Riigikontrolli aruandes Riigikogule, 2007).

Eelnevast tulenevalt on oluline koolikohustust mittetäitvat õpilast märgata ja sekkuda ning teha koostööd koduga, et toetada õppetööst kõrvalejäänud õpilast ja tema vanemaid. Lapsevanema kohustus on teavitada kooli lapse puudumisest ja selle põhjusest esimesel puudumise õppepäeval, mille teavitamise kord on sätestatud Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (2010).

Siiski võib koolitöötajal tekkida põhjendatud kahtlus õpilase puudumise osas, seetõttu võib kool küsida lapsevanemalt lisapõhjendusi või pöörduda kohaliku omavalitsuse poole. Omavalitsuse ja kooli rakendatavad meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks on kirjeldatud Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (2010). Seaduse järgi võib kool kohaldada tugimeetmena arenguvestluse läbiviimist, individuaalse õppekava rakendamist, tugispetsialisti teenuse osutamist, pikapäevarühma vastuvõtmist, üleviimist käitumisprobleemidega või kasvatusraskustega õpilaste klassi. Mõjutusmeetmetena võib kohaldada vestlust lapsevanemaga õpilase käitumisest, õpilase käitumise arutelu õppealajuhataja või direktori juures ning õppenõukogus. Täpsem tugi- ja mõjutusmeetmete rakendamise kord on sätestatud iga kooli kodukorras. Seadus (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010) ütleb, et kui kooli

rakendatavad meetmed ei avalda mõju, kui kool ei saa õpilase või lapsevanemaga kontakti, pöördub kool järgmiste meetmete rakendamiseks valla- või linnavalitsuse poole. Laps, kes ei täida koolikohustust korraldab omavalitsus lapsvanematele võimaluse osaleda koolitustel, et toetada neid tingimuste loomisel koolikohustuse täitmiseks. Omavalitsusel on õigus esitada alaealiste mõjutusvahendite seaduse (2015) kohaselt alaealiste komisjonile taotlus alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks, kui õpilane ei ole täitnud koolikohustust. Alaealiste komisjonis arutletakse õigusrikkumisi ja otsustatakse sobivate mõjutusmeetmete rakendamine õpilase suhtes (Alaealise mõjutusvahendite seadus, 2015; Põhikooli ja gümnaasiumiseadus, 2010).

Statistikaameti (2016) andmete järgi oli Eestis 2014. aastal kolmandas kooliastmes eesti õppekeelega koolides 221 katkestajat poiste seas ja 114 kooli pooleli jätnud tüdrukut. Seevastu 2015. aastal oli poiste seas 204 ja tüdrukuid 106 kooli pooleli jätnud noort. Eelnevast nähtub, et kooli pooleli jätvate õpilaste arv on vähenenud, kuid kahe aasta konteksti põhjal tehtud järeldused võivad olla juhuslikud kõrvalekalded või tingitud õpilaste vähenemisest antud vanuseastmes. Võrreldes nimetatud statistikat on uuritavas omavalitsuses õpilaste üldarvu silmas pidades koolikohustuse mittetäitmine Eesti keskmine.

Kokkuvõttena võib öelda, et koolis käiva lapse keskkonda saab mõjutada kõige enam koolikeskkond, kus õpetatakse ja kasvatatakse, kujundatakse lapse väärtuseid ja arendatakse tema tugevusi, toetatakse tema nõrgemaid külgi ning sotsiaalseid oskuseid. Toimetulek koolis ja sotsiaalsete oskuste saavutamine saab võimalikuks siis, kui õpilane täidab koolikohustust (Sotsiaalministeerium, 2011). Sama oluline kui on kooli panus, on vajalik ka lapsevanema toetus, lapse mõistmine ning hariduse väärtustamine, et panustada lapse kasvukeskkonda, mis määrab oluliselt tema tulevikuväljavaated. Põhikooli ja- gümnaasiumiseaduses (2010) on kirjeldatud mitmesuguseid tugi- ja mõjutusmeetmeid, mida kool ja kohalik omavalitsus saab rakendada koolikohustuse mittetäitmisel õpilase ja tema vanema suhtes.

1.2 Koolikohustuse mittetäitmise põhjused

Kirjanduses on käsitletud erinevaid koolikohustuse mittetäitmise põhjuseid, kuid uuringud näitavad, et üldjuhul on üks põhjus tinginud veel teisegi põhjuse, mis võib tähendada, et koolikohustuse mittetäitjal on puudumiseks rohkem kui üks põhjus (Naarits-Linn et al., 2012; Maikalu, 2012). Sinisaar (2011) ja Ott (2011) toovad välja koolikohustuse mittetäitmise põhjustena perekonna kehva majanduslikku toimetulekut ja ebasoodsat noorte

kasvukeskkonda. Õpilase puudumist koolist on põhjendatud ka seoses pere madala sotsiaalmajandusliku taustaga (Tire et al., 2016).

Uurijad Veisson ja Ruus (2007) leiavad, et mida motiveeritum ja optimistlikum on õpilane, seda parem ja tulemuslikum on tema toimetulek koolis. Õpilase toimetulek koolis sõltub kodu mõjust noorele, aga ka kooli kontrolli all olevatest teguritest. Suhted koolis õpilase ja õpetaja vahel, koolikliima- need on olulised aspektid koolikohustuse täitmise juures. Toming (2011) uuringust ilmneb asjaolu, et õpetajate ja õpilaste vastastikune suhtumine üksteisesse ei ole alati positiivne, mis on samuti üks koolikohustuse mittetäitmise põhjus. Naarits-Linn jt (2012) toovad välja koolikohustuse mittetäitmise põhjusteks samuti konflikte ja suhteprobleeme koolis õpetajate ja klassikaaslaste vahel ning lisavad, et peretülid ja omavahelised konfliktid kodus on samuti suureks mõjufaktoriks, miks laps jääb koolist põhjuseta puuduma. Maikalu (2012) toob välja vanemate kõrged ootused lapsele, pidev ebaedu ja sotsiaalne tõrjutus, mis on levinumad põhjused koolikohustuse mittetäitmisel. Sotsiaalset tõrjutust, kiusamist, suhteid eakaaslastega, õpetaja mitte piisavat toetamist ja perekondlikke põhjuseid on toodud välja uuringutes (Havik et al., 2015; Kõiv, 2007; The causes of ..., 2008; Virtanen et al., 2014) peamiste põhjustena. Naarits-Linn jt (2012) on arvamusel, et oluline on õpilase mõistmine lapsevanema kui õpetaja poolt, miks õpilane on sattunud raskustesse ning toetada ja aidata tal taas rõõmu tundma koolist. Durrant (2010) peab oluliseks järgida noortega tegelemisel positiivse kasvatuses põhimõtteid, et seada pikaajalisi eesmärke, mille poole liikuda. Motiveeritud ja edukas noor saab õpetajalt rohkem tähelepanu kui õpilane, keda saadab õpetaja negatiivne tähelepanu ning ebaedu, mistõttu on tal suurem tõenäosus koolikohustust mitte täita (Toming, 2011).

Õpilaste kodust õhkkonda ning lapsevanema suhtumist ja vähest toetust lapse hariduse omandamisel leiab kinnitust ka uurija Peterson (2015) poolt. Lapsevanema toetuse ja tähelepanu olulisust kinnitavad samuti Soome (Virtanen et al., 2014) ja Norra (Havik et al., 2015) uuringud. Inglismaa (The causes of ..., 2008) ja Ameerika Ühendriikides (Egger, Costello, & Angold, 2003) läbi viidud pikiuuringud toovad välja olulise aspektina koolikohustuse mittetäitmisel õpilaste psühholoogilised probleemid. Nimetatud tulemusi kinnitavad samuti uurijad Egger jt (2003) ning Espelage ja Swearer (2003), kes peavad oluliseks tähelepanu pöörata õpilaste ärevushäiretele ja depressioonile, mille tagajärjeks võib olla isegi koolitulistamine. Nimetatud uurijad (Egger et al., 2003) on uuringutulemustena koolikohustuse mittetäitmisel välja toonud üheks olulisemaks põhjuseks koolikiusamise ja halvad suhted kaaslastega.

Koolikohustuse täitmisel on olulised suhted kodus vanematega ja koolis õpetajatega ning kaaslastega, mida kinnitavad samuti Bronfenbrenner'i (1994, 2005) uuringud, kus tuuakse olulistena välja kooli, kodu, pere, eakaaslaste, sõprade ning õpilase endaga seonduvad riskitegurid. Koolikohustuse mittetäitjaga seotud erinevad suhte probleemid hõlmavad ühte olulist osa koolikohustuse mittetäitmise põhjustest. Lisaks nimetatule on oluliseks põhjuseks õpilase akadeemiline ebaedu (Ahola & Kivelä, 2007). Kikas (2015) toob välja, et õpilase usu puudumine oma võimekusse ning madalad edulootused võivad olla põhjusteks koolist puudumisel, mida kinnitab ka Kõiv (2007) läbi viidud uuring, kus lisaks toob autor välja õpetajate negatiivsest suhtumisest, ebaõiglast hindamist ning mittetõhusate õppemeetodite kasutamist, rangeid reegleid ja distsipliini koolis. Peeters (2016) on samuti arvamusel, et jõukohane õppekava ja õpilase edasijõudmine õppetöös on ühed levinumad põhjused koolikohustuse mittetäitmisel. Õpetajate vähest toetust tunnis kinnitab ka PISA 2015 (*Program for International Student Assessment*) uuring (Tire et al., 2016). Lisaks rõhutatakse PISA 2015 (Tire et al., 2016) uuringus, et mitte kõik õpilased ei pea saavutama ühesugused tulemused ning õppima kõigile ühtmoodi sobivate meetodite järgi, vaid kõigil peavad olema võrdsed võimalused õppida vastavalt oma võimekusele.

Uuringud (Havik et al., 2015; Naarist-Linn et al., 2012; The causes of ..., 2008; Virtanen et al., 2014) kinnitavad, et suur osa probleemidest koolikohustuse mittetäitmisel on võimalik ära hoida ja ennetada juba perekondlikul tasandil lapsevanema poolt, rääkides oma lapsega ja näidates üles hoolivust ja mõistmist oma lapse suhtes. Soomes (Virtanen et al., 2014) ja Norras (Havik et al., 2015) läbi viidud uuringu tulemused rõhutavad, et õpilased, kes saavad koolist piisavalt emotsionaalset tuge, märkamist õpetajalt, kodus vanemlikku tähelepanu ja hoolivust ning toetust, ei jää koolist puuduma ning on motiveeritud koolis käima.

Tähelepanu jagamine, hoolivuse väljanäitamine, ära kuulamine, märkamine ja toetuse andmine lapsele on äärmiselt olulised tema elu- ja haridusteel. Koolil, kohalikul omavalitsusel ja riigil, tuleb püüda ennetada läbi seaduste, strateegiate ja võrgustikutöö kaudu koolikohustuse mittetäitmist. Koolikohustust mittetäitvat õpilast ja tema vanemaid tuleb toetada koostöös kooli tugisüsteemi ja kohaliku omavalitsuse lastekaitsespetsialistidega, et õpilane saaks vajamineva põhihariduse, oskused elus hakkama saamiseks ning seaks endale eesmärged edasiseks eluks.

1.3 Koostöövõrgustiku olulisus koolikohustuse mittetäitmise toetajana

Soodsa õpikeskkonna kujunemisel on oluline tugev koostöövõrgustik kooli ja kodu vahel (Lukk, 2005). Lukk (2008) on arvamisel, et kooli ja kodu efektiivse koostöö aluseks on partnerlussuhe, kus on oluline arvestada iga lapse individuaalsusega ja teda ümbritseva võrgustikuga. Töö lapsevanemaga on määrava tähtsusega. Cordy ja Wilson (2004) on arvamisel, et lastevanemate aktiivne suhtlemine kooliga vähendab laste destruktivse käitumise tõenäosust. Lukk (2005) on seisukohal, et ühtne koostöövõrgustik lapse ümber, mõjub tugevamini lapse arengule. Lastevanematel on valmisolek koostööks, oma panuse andmiseks kooli arenguks, mis toetaks lapse arengut. Lastevanemate osaluse määra suurenemisega, kasvab ka nende vastutus- ja ühtekuuluvustunne. Koolil tuleb kaasata lapsevanemaid, et toetada igakülgset laste arengut. Lukk (2005) peab oluliseks tõsta lapsevanema aktiivsust kooli ja kodu partnerluses. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS läbi viidud uuringust 2005. aastal ilmnes, et kooli ja kodu koostöö on nõrk. Kooli ja kodu koostöö tugines vaid lapsevanema ja õpetaja vahel probleemide arutelul, kuid lapsevanema vähene osalus loob olukorra, kus lapse arengut suunab vaid üks osapool ehk kool ning seetõttu ei saavutata terviklikkust. Otsustused õppetöö kvaliteedi ja korralduse suhtes jäävad kooli hooleks ning selle tulemusena on õpilasel ebaühtlane edasimineku õpingutes, mille üks tõendusi on suur klassikursusekordajate ja põhikoolist väljalangenute arv.

Õpilase arengu toetamiseks koolis peab kool tagama Põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest (2010) tulenevalt tasuta vähemalt sotsiaalpedagoogi, psühholoogi, eripedagoogi (sealhulgas logopeedi) teenuse koolis. Nimetatud spetsialistid moodustavad koolist sõltuvalt koos õpiabiõpetaja, pikapäevarühma õpetaja, abiõpetaja ja kooli juhtkonnaga kooli tugisüsteemi. Koolipidaja ehk omavalitsuse ülesanne on luua vajalikud tingimused selleks, et kooli direktor saaks korraldada tugispetsialistide teenust koolis. Tugispetsialistide teenus ja teenuse riigi poolt osutamise ulatus on sätestatud seadustes (Põhikooli riiklik õppekava, 2011; Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010; Tugispetsialistide teenuse kirjeldus ..., 2014), mille kohaselt kohandatakse õpilase õpet lähtuvalt tema vajadustest, kaasates eripedagoogi, psühholoogi. Sotsiaalpedagoogi ülesanne koolis on mõista ja toetada õpilast ning tema vanemaid nende muredes, kaasates probleemilahendamisesse õpetajaid. Sotsiaalpedagoogi roll on olla vahendaja kooli ja kodu suhete loomisel ja hoidmisel. Niisamuti on tema roll olla kooli tugisüsteemi kooshoidjaks ja suunajaks (Leikop, 2015). Lisaks kooli tugisüsteemi liikmete kasutamisele, olenevalt lapsest ja tema vajadustest, on võimalik kaasata spetsialiste väljapool kooli. Nendeks spetsialistideks võivad olla kohaliku omavalitsuse lastekaitsespetsialistid või

ka erialaspetsialistid väljapoolt omavalitsust. Lastekaitsepetsialistid on kursis võimalikest toetus- ja abistamisvõimalustest näiteks teenuste näol, mis asuvad abivajaja kodukohas ning nad oskavad hinnata, milliseid spetsialiste (näiteks arstid, õpetajad, politsei jt spetsialistid) on vajalik kaasata konkreetse mure või probleemi lahendamiseks (Lastekaitseamet, 2014; Sotsiaalkindlustusamet Lastekaitse Üksus, 2017).

Koostöö kooli ja kodu vahel on määrava tähtsusega lapse koolikohustuse täitmise toetamisel. Õpilase edasijõudmine ja toimetulek koolis sõltub eelkõige õpilasest endast, kuid mida mitmekülgsem on võrgustik lapse ümber, seda tulemuslikum on õpilase hakkamasaamine koolis ja väljapool kooli. Olulisemad koostööpartnerid õpilasele ja ka tema vanematele on koolis olemasolevad tugispetsialistid.

1.4 Ennetustegevused koolikohustuse täitmise tagamiseks

Innove ja Euroopasotsiaalfondi toetusel viidi läbi 2009. kuni 2012. aastal projekt „Koolist väljalangemise ennetamine õpilaste sotsiaalse toimetuleku tõstmise kaudu“ (Naarist-Linn et al., 2012), mille eesmärgiks oli ennetamine, õpilaste sotsiaalse toimetuleku tõstmine ning põhikoolist väljalangemise vähendamine. Projekti tulemusena tõdeti, et on oluline omada koolis ja omavalitsuses erialaspetsialiste, kellel on vajalikud teadmised ja oskused, mida tuleb järjepidevalt täiendada läbi mitmekülgsete koolituste, et toetada koolikohustuse täitmisega hätta jäänud noori. Kompetentsete erialaspetsialistide olemasolu võimaldab luua tõhusa ja eduka koostöövõrgustiku koolis kui ka omavalitsuses, et koostöös ennetada koolikohustuse mittetäitmist. Samuti ilmnes projektist, et on oluline tõsta avalikkuse teadlikkust antud probleemist, et mõista koolikohustuse mittetäitmise võimalikke tagajärgi individile endale kui kogu ühiskonnale. Oluline on väljalangemisohus õpilasega teha järjepidevat, süsteemset ja fookuseeritud tegevust kogu õppeaasta vältel. Siinkohal on oluliseks võtmeisikuks koolis tugiisik või mentor, kes saab olla noorele inimesele toeks ja abiks nii psühhosotsiaalsete kui õppetööd puudutavates küsimustes. Tihtipeale on õpilaste vanematel endal sotsiaalne toimetulematus, mis ei võimalda nendel toetada last (Naarist-Linn et al., 2012).

Kõiv (2007) peab oluliseks pöörata varakult tähelepanu sotsiaalsele kontekstile kogukonnale ning kooli ülesanne on soodustada õpilaste akadeemilist edukust, kus võtmeisikuks on õpetaja positiivne hoiak ja abi ning toetus õpilasele. Nimetatud autor on arvamusel, et rõhk tuleb asetada positiivsetele suhetele sotsiaalses võrgustikus.

Riigikontrolli aruandes Riigikogule (2007) ollakse arvamisel, et väljalangemise vältimiseks rakendatavatest meetmetest ei saa esitada täielikku loetelu, sest koolist väljalangemist ennetavaks meetodiks võib pidada igasugust õpilast toetavat sekkumist. Meetme iseloomust sõltuvalt kaasatakse vajaminevad osapooled. Koolikohustuse täitmise tagamiseks peab kool rakendama aga meetmetena sotsiaalpedagoogilist, psühholoogilist ja eripedagoogilist konsultatsiooni õpilasele, samuti ainealast konsultatsiooni (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010). Õpilasest lähtuvalt tuleb koostada talle individuaalne õppekava raskusi valmistavas õppeaines. Meetmete rakendamisprotsessi kaasatakse alati lapsevanem. Õppekava vahetuse otsus tehakse koostöös lapsevanema, kooli tugisüsteemi- ja nõustamiskomisjoniliikmete ühisel otsusel. Rakendada alaealiste komisjoni meedet või õpilaskoduga kooli, otsustatakse koostöös kooli tugisüsteemiliikmete ja kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialistidega. Riik, omavalitsuse üksus (lastekaitse) ja ametiasutused, lapsevanemad, kool peavad lapse heaolu ja tema õiguste tagamiseks tegema koostööd (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010; Lastekaitse seadus, 2014).

Lapsevanemad, õpetajad, koolijuhid, kohaliku omavalitsuse juhid, õpetajate koolitajad, haridusametnikud peavad muretsema põhihariduse kvaliteedi pärast igaüks üksikult oma võimupädevuse piires kui kõik koos mitmekihilise võrgustikuna, et ühelgi lapsel ei oleks võimalust kohustuslikku haridust tagavast süsteemist välja kukkuda. Sotsiaalse võrgustiku ehitamine on võimalik, kui ühiskonnas kasvab inimlikkus, mis suudab toetada probleemides lapsevanemaid ning märgata ja aidata koolikohustust mittetäitvat õpilast (Annus, 2003).

Seega on uurimistöö eesmärgiks välja selgitada ühe omavalitsuse lastekaitse spetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide arusaamad koolikohustuse mittetäitmise põhjustest ja selle vähendamise meetmetest. Uurimistöös pööratakse tähelepanu õpilastele, kes puuduvad koolist ilma mõjuva põhjuseta ja õpilastele, kes ühe õppeveerandi jooksul puuduvad 20% õppekavas ettenähtud tundide koguhulgast või pikemalt.

Püstitati kaks uurimisküsimust:

- Millised arusaamad on koolikohustuse mittetäitmise põhjustest kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialistidel ja koolide sotsiaalpedagoogidel?
- Milliseid meetmeid näevad kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks?

2. Metoodika

Uurimistöö andmete kogumisel ja analüüsimisel püütakse välja selgitada koolikohustuse mittetäitmise põhjuseid ühe omavalitsuse näitel, et leida võimalikke meetmeid koolikohustuse täitmise toetamiseks. Hirsjärvi, Huttunen ja Söderström (2005) on kirjutanud, et kvalitatiivsete uurimisviisiga püütakse saada tervikpilti mingist nähtusest, mõista seda sügavuti ja mitmest erinevast vaatenurgast, seega valitud kvalitatiivne uurimisviis on eesmärgi saavutamiseks sobilik.

Laherand (2008) toob välja kvalitatiivsete uuringute definitsioonide paljusust, kuid sellele vaatamata on kvalitatiivne uuring suunatud inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele, mis viiakse läbi uuritavate loomulikus keskkonnas. Eelistatakse andmekogumise meetodeid, mis võimaldavad säilitada uuritavate keelekasutuse eripära ning aitavad anda rikka ja detailirohke tervikpildi inimestest, sündmustest. Laherand (2008) on arvamusel, et kvalitatiivset uuringut iseloomustab paindlik lähenemine, uuringuetappide segunemine ja korduv tagasipöördumine läbitud etappide juurde. Ta toob välja, et uuritavad valitakse lähtuvalt sellest, kui olulised nad uuritava teema seisukohast tunduvad, valimi suurus on sobiv, kui selle abil saab adekvaatse vastuse uurimisküsimustele.

Teadusliku uurimistöö eetikast (Eesti teadlaste Eetikakoodeks, 2002) tulenevalt on oluline ausus ning järgida kõiki konfidentsiaalsusega seonduvaid nõudeid. Uurimistöö uurimisobjektideks on inimesed, keda informeeriti kavandatava uuringu eesmärgist, selgitati vabatahtlikku osalemist ja konfidentsiaalsust. Selgitati õigust uuring igal ajal lõpetada ning tehti kokkulepped uuringutulemuste teave kohta. Uuritavate inimväärikust ei seatud vastuollu põhiliste inimõigustega. Iga uuritav andis vabatahtliku nõusoleku uuringus osalemiseks ja intervjuude salvestamiseks. Saadud materjali töödeldi ja hoiti konfidentsiaalselt ning kasutati üksnes vaid antud uurimistöö tarbeks.

2.1 Valim

Valim moodustati eesmärgipäraselt ning lähtuti asjaolust, et nimetatud spetsialistid omavad ametialaseid teadmisi, kompetentsi ja kogemusi, mis võimaldab saada uuritavatelt asjakohast informatsiooni uurimistöö eesmärgi saavutamiseks. Valim moodustati ühe kohaliku omavalitsuse kahest lastekaitse spetsialistist ja neljast kooli sotsiaalpedagoogist. Uuritava omavalitsuse hallata on kolm kooli ja kolm lasteaeda. Antud omavalitsus ei ühine ühegi teise

omavalitsusega käimasoleva haldusreformi raames, kuna tal on täidetud elanike arvu miinimum nõue ning ollakse lähedal soovitavale elanike arvule. Kolmes koolis õpib kokku 1355 õpilast (Haridussilm, 2017). Kolmes koolis töötab kokku neli sotsiaalpedagoogi, kellest kaks töötab gümnaasiumis ning kahes väiksemas koolis on mõlemas üks sotsiaalpedagoog, kellest üks täidab ka õppealajuhataja tööülesandeid. Vallas on kaks lastekaitsespetsialisti. Intervjueeritavate nimed on asendatud uurimistöös pseudonüümidega, et tagada nende konfidentsiaalsus. Uuritavate taustaandmed on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Intervjueeritavate andmed

Pseudonüüm	Vanus	Haridus	Amet	Tööstaaž antud ametil
Mai	39	kõrgharidus	sotsiaalpedagoog	6 kuud
Kai	37	erialane kõrgharidus	sotsiaalpedagoog	2 aastat
Aet	42	erialane kõrgharidus	lastekaitsespetsialist	18 aastat
Eda	46	erialane kõrgharidus	lastekaitsespetsialist	1 aasta
Lea	55	erialane kõrgharidus	sotsiaalpedagoog	28 aastat
Ave	39	erialane kõrgharidus	sotsiaalpedagoog	15 aastat

2.2 Andmekogumine

Poolstruktureeritud individuaalintervjuu annab võimaluse vastata vastaja valitud tempos ning küsijal on võimalik muuta küsimuste järjekorda või esitada täpsustavaid küsimusi käsitletava teema kohta (Lepik et al., 2014). Nimetatud andmekogumisviis võimaldab paindlikkus järjekorras esitada küsimusi ja vajadusel kohandada küsimusi, arvestades vastaja tempoga.

Toetudes läbitöötatud teoreetilistele allikatele (Havik et al., 2015; Kõiv, 2007; Lukk, 2008; Naarits-Linn et al., 2012; Tiko et al., 2007; Virtanen et al., 2011) koostati uurija poolt poolstruktureeritud individuaalintervjuud, mis viidi läbi ajavahemikul 05. jaanuar kuni 20. jaanuar 2017. Intervjuu küsimused (lisa 1) koosnevad neljast plokist: üldandmed ja soojendusküsimus, koolikohustuse mittetäitmise põhjused, koolikohustuse täitmise toetamise võimalused ja ettepanekud koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks. Üldandmetena küsiti intervjueeritava nime (nimi asendatakse pseudonüümiga), haridust, vanust ja ametialast tööstaaži. Soojendusküsimusena sooviti teada saada, kuidas uuritav sattus antud tööle, et oleks võimalus uuritavat paremini tundma õppida ning luua vabam õhkkond intervjuuks.

Intervjueeritavateks valiti kõik uuritava valla kooli sotsiaalpedagoogid, valla mõlemad lastekaitsespetsialistid. Väljavalitud inimestega võeti esimest korda ühendust e-kirja teel, kus

selgitati uurimistöö teemat ja eesmärki ning küsiti nende nõusolekut uurimistöös osalemise ning intervjuu läbiviimise kohta. Selgitati konfidentsiaalsuse nõudeid. Kõik väljavalitud inimesed andsid oma kirjaliku nõusoleku osaleda uurimistöös. Intervjuu läbiviimiseks lepiti telefoni teel kokku osapooltele sobiv aeg ja koht. Kõik intervjuud viidi läbi vaikes ja privaatses ruumis, mis võimaldas salvestada läbiviidavat intervjuud. Koos tehti ka kokkulepe, et telefonid lülitatakse lennukirežiimile, mis võimaldab intervjuul sujuda ladusamalt. Kõige lühem intervjuu kestis 36 minutit ning kõige pikem intervjuu oli 1 tund ja 7 minutit. Keskmise intervjuude kestus oli 42 minutit.

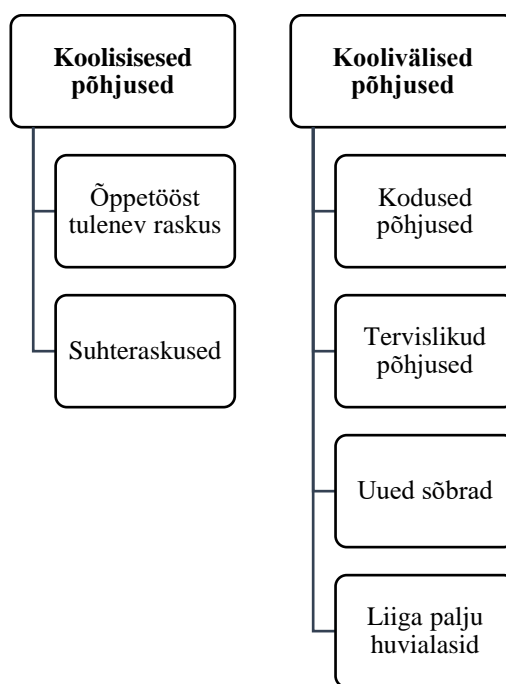
Intervjuu läbiviimisel selgitati täiendavalt uurimistöö teemat ja eesmärki, lepiti kokku intervjuu kestus ning luba salvestamiseks ning märkmete tegemiseks. Lepiti kokku, et kasutatakse sina -vormi. Selgitati, et küsimustele vastamisel on olulised vastaja enda seisukohad, ei ole õigeid ega valesid vastuseid ning alati võib vajadusel küsimust paluda intervjuueerijal üle korrata. Selgitati intervjuueeritava õiguseid ja konfidentsiaalsusega seonduvaid põhimõtteid ning pakuti võimalust tutvuda transkriptsiooniga. Uuritavatelt küsiti nõusolekut uurimistulemuste jagamise kohta kohalike valla koolidega, millega olid kõik intervjuueeritavad nõus.

Valiidsuse suurendamiseks ja intervjuu ajalise kestuse kontrollimiseks, viidi läbi üks prooviintervjuu, mille järel selgus vajadus muuta kahe küsimuse sõnastust mõistetavamaks. Lisati loo jutustamine uuritava valitud teemakohase näite kohta, et võimaldada seeläbi uuritaval käsitletav teema sügavamalt kokku võtta. Prooviintervjuu vastused lisati põhianamestiku hulka, kuna muudetud intervjuuküsimused võimaldasid saada vastuseid uurimisküsimustele. Prooviintervjuu kestis 36 minutit.

2.3 Andmeanalüüs

Uurimistöös kasutati kvalitatiivset induktiivset andmeanalüüsi, mis toob esile kvalitatiivse sisuanalüüsi tugevuse, mis võimaldab uuritavate maailma mõistmist ning nende tõlgenduste uurimist (Kalmus, Masso, & Linno, 2015). Kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul kasutatakse koodi, millega tähistatakse tekstilõike, et uurida põhjalikumalt teksti ja mõista seda (Kalmus et al., 2015). Analüüsiühik ei tarvitse olla üheselt määratletud ning võib vajadusel analüüsi käigus muutuda (Lepik et al., 2014). Sarnased koodid koondatakse kategooriatesse, et uurida nende omavahelisi suhteid ja hierarhiaid ning rühmitatakse sarnasuste alusel (Kalmus et al., 2015).

Andmete analüüsimiseks kirjutati võimalikult täpselt üles salvestatud intervjuutekstid. Transkribeeritavat teksti on Word tekstitöötlusprogrammis 102 lehekülge Times New Roman kirjastiilis, reavahega 1,5 ning tähesuurusega 12. Transkriptsioonid kuulati ja kontrolliti korduvalt üle, et mõista teksti paremini. Andmete analüüsimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi QCAmapi, kuhu laeti üles intervjuu tekstid, milledele hakati leidma tähenduslikke üksusi ehk koodi iga uurimisküsimusi juurde. Mitmekordse lugemise käigus märgiti ära olulised tekstilõigud, laused, sõnad ning nende anti kood (Kalmus et al., 2015). Saadud sisult sarnased koodid ühendati alakategooriatesse, millest moodustati peakategooriad. Kategooriate moodustumise näide on esitatud joonisel 1. QCAmapi programm võimaldas saada väljavõtet peale kodeerimist tekkinud koodidest ja tekstilõikudest Exceli tabelina. Tulemuste kirjeldamise käigus kasutati tekstilõike ja tsitaate töö tulemuste ilmestamiseks. Vajadusel toimetati tsitaate jättes välja korduvad sidesõnad näiteks „ja, ja“, „et, et“.

Joonis 1. Kategooriate ja alakategooriate jaotus koolikohustuse mittetäitmise põhjustest

Uurimistöö usaldusväärsuse suurendamiseks kasutati uurijapäevikut uurimisprotsessi dokumenteerimiseks ja reflekteerimiseks, mis aitab uurijal materjalis orienteeruda ning kirja panna uurija mõtted, tõlgendused, mis kodeerimise ja kategoriseerimise protsessi käigus tekkisid või, mida tuli ümber lükata (Kalmus et al., 2015; Laherand, 2008). Väljavõte

uurijapäevikust asub lisas 2. Töös kasutati kaaskodeerija abi töö usaldusvääruse tõstmiseks, kes kodeeris kahest intervjuust esimese uurimisküsimuse. Kaaskodeerija märkis üles tähenduslikud üksused ning koos võrreldi koode, arutleti koodide sõnastuse üle. Väljavõte koodiraamatust asub lisas 3. Lisaks kasutati kaaskodeerija abi loodud kategooriate üle vaatamiseks.

Andmeanalüüsis moodustus uurimisküsimuse „Millised arusaamad on koolikohustuse mittetäitmise põhjustest kohaliku omavalitsuse lastekaitsepedagoogidel ja koolide sotsiaalpedagoogidel“ kaks peakategooriat „koolivälised põhjused ja „koolisesed põhjused“. Teine uurimisküsimus „Milliseid meetmeid näevad kohaliku omavalitsuse lastekaitsepedagoogid ja koolide sotsiaalpedagoogid koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks?“ moodustus andmeanalüüsist lähtuvalt kolm peakategooriat „lastevanematega seotud meetmed“, „kooliga seotud meetmed“ ja „kohaliku omavalitsusega seotud meetmed“. Järgnevalt antakse ülevaade uurimistulemustest lähtuvalt andmeanalüüsist moodustunud kategooriate ja alakategooriate kaupa.

3. Tulemused

Uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada ühe omavalitsuse lastekaitsepedagoogide ja koolide sotsiaalpedagoogide arusaamad koolikohustuse mittetäitmise põhjustest ja selle vähendamise meetmetest.

Tulemused esitatakse kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi käigus saadud kategooriate ja alakategooriate kaupa ning töö ilmestamiseks kasutatakse tsitaate.

3.1 Lastekaitsepedagoogide ja koolide sotsiaalpedagoogide arusaamad koolikohustuse mittetäitmise põhjustest

Uurimisküsimus „Millised arusaamad on koolikohustuse mittetäitmise põhjustest kohaliku omavalitsuse lastekaitsepedagoogidel ja koolide sotsiaalpedagoogidel“ moodustus andmeanalüüsist tulenevalt kaks peakategooriat: „koolivälised põhjused ja „koolisesed põhjused“. Peakategooria „koolivälised põhjused“ jagunes neljaks alakategooriaks ja „koolisesed põhjused“ jagunes kaheks alakategooriaks. Väljavõte peakategooria, alakategooria ja koodide jaotusest asub lisas 4.

Lastekaitsespetsialistide ja sotsiaalpedagoogide sõnul mõistavad nemad koolikohustuse mittetäitjana õpilast, kes on vanuselt koolikohuslane, kuid kes puudub koolist ilma mõjuva põhjuseta pikka aega ning ei saavuta seetõttu õppekavas ettenähtud õpitulemusi.

3.1.1 Koolivälised põhjused

Kategooria „koolivälised põhjused“ koosneb neljast alakategooriast: kodused põhjused, tervislikud põhjused, uued sõbrad, liiga palju huvialasid.

Kodused põhjused

Uurimuses osalenud lastekaitsespetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid olid seisukohal, et õpilase koolikohustuse mittetäitmine sõltub suurel määral kodu toetusest, vanemate mõistmisest ning hoolivuse välja näitamisest oma lapse vastu. Seejuures toodi välja, et pere majanduslik toimetulek on oluline aspekt lapse kooli jõudmisel. Nende sõnul on raskustesse jäänud pere oma probleemidesse mattunud ning tihti unustavad nad sealjuures ära oma vanemlikud kohustused. Raskustesse jäänud perekond ei otsi või ei julge abi otsida.

Noh nad ongi väga hädas, nad ei leia lihtsalt oma muredele väljapääsu /.../ (Aet).

Oldi arvamusel, et vanemate ükskõikne suhtumine tuleneb pere majanduslikust olukorrast ja vanemate sotsiaalsest mitte aktiivsest osalemisest ühiskonnas. Leiti, et on peresid, kes ühel hetkel ei suuda enam omada kontrolli ja suunata oma last, sest vanemad on jäänud hiljaks ja lasknud õige kasvatamise ning õpetamise aja käest.

/.../ perekond on võibolla küll üksmeelne, aga ta nõrk, ta ei ole ennast kehtestanud õigel ajal ja siis puberteedi ikka jõudes lapsel võib-olla noh võtab nagu ohjad enda kätte ja vanematel ei ole mingit võimalust kaasa rääkida, siis see tähendab, et me peame saavutama kokkuleppe lapsega ja laps alati ei pane kooli esimesse järjekorda (Lea).

Samuti toodi välja, et on lapsevanemaid, kes ei olegi võimelised oma last vastutustundlikult üles kasvatama, mistõttu jääb lapsevanema poolne mõistmine ja toetus lapse koolikohustuse mittetäitmisel väheseks või teinekord puudulikuks. Leiti, et vanemad eeldavad ja ootavad koolilt rohkemat panust lapse toetamisel koolikohustuse mittetäitmisel, kui vanemad näevad enda panust selles.

/.../ meedias kajastatakse seda koolikohustuse mittetäitmist ja koolist väljalangemist, et see kogu vastutus pannakse koolile ja süüdistatakse selles, et kool ei ole kaasaegne, kool ise ei ole huvitav, et koolis on suhted korrast ära, on koolikiusamine, et kogu põhjus on koolis. See mind isiklikult väga häirib. Et ma ei ütle, et koolis ei ole mitte mingit põhjust, kindlasti on koolis põhjus, ma ju tean seda, mis põhjused võivad olla

koolis, aga ma ei taha, et põhjus on, ainult koolis. Minu arust on põhjus suures osas laiemalt ühiskonnas ja on põhjus ka kodus (Lea).

Sotsiaalselt nõrk kodu soodustab koolikohustuse mittetäitmist. Intervjueeritavad tõdesid, et tihti jäävad lapsed koolist koju vanemate kaasabil. Vanematel ei ole tööd, mistõttu ei ole nad kohustatud justkui hommikul tõusma ja oma last kooli saatma. Seetõttu jäävad ka lapsed kergekäeliselt koju, kuna keegi ei aja neid üles.

/.../ sotsiaalset nii nõrk kodu, keegi üles ei ajanud, hilinedes kooli ei taht tulla ja sealt tulid siis need puudumised (Ave).

Tõdeti, et vanemad tihtipeale ei adu, kui tugevat mõju avaldab nende käitumine lastele. Intervjueeritav tõi näite, kus lapsel tekkis väga sügav depressioon pideva kooli hilinemise ja puudumiste pärast ning ta ei julgenudki enam kodunt välja minna, ta jäi füüsiliselt haigeks.

Uuritavad nimetasid koduste põhjustena koolikohustuse mittetäitmisel asjaolu, et peredes, kus on vanemate lahkuminek, on lapsel raskusi koolikohustuse täitmisega. Lapse reaktsioon nimetatud olukorrale võib väljenduda koolist puudumisega, kuna ta ei mõista, miks vanemad lahku lähevad ning miks on vanemal uus elukaaslane. Uuritavad nentisid, et lahkuminek on perekonnale raske aeg, kus ei saa kindlasti ära unustada last ega tema tundeid, tihtipeale hakkavad lapsed ennast süüdistama vanemate lahkumineku pärast. Oluline on lapsega rääkida ausalt ja koheselt.

Uuritavad tõid näiteid ka vanematest, kes teadlikult lasevad lapsel puududa, tuues põhjusena välja asjaolu, et laps on nii öelda üle kasvanud ning vanemal on jõetus ja võimetus omada kontrolli lapse üle. Selgitati, et nimetatud olukorras on tegemist üldjuhul üksik vanemaga, kes kasvatab last üksi ning kelle sissetulekust sõltub pere heaolu ning igapäevane hakkama saamine. Vanema jaoks on elulise tähtsusega käia tööl ning tihti varjutab see teised olulised asjad nagu lapse koolikohustuse täitmine.

/.../ kui klassijuhataja tahtis lapsega rääkida, siis tuli välja, et laps magab. Kui paluti laps üles ajada ja kooli tulla, kell oli päeval üksteist, öeldi et ta ei saa tulla, sest tal on jalg haige ja siis nii edasi ja edasi. Ja tegelikult me koolis teadsime, kuna on sotsiaalmeedia olemas, me teadsime, et tegelikult ta ei olegi üldse füüsiliselt kodus, vaid ta on hoopis kuskil Lõuna-Eestis. Me palusime, et kas ta võiks siis homme kooli tulla, vastati, et ei tea, võib-olla esmapäeval. Aga vanem ei öelnud kordagi, et last ei ole kodus, kuid meie teadsime, et teda ei ole kodus /.../ (Lea).

Uuritavad olid arvamusel, et vanemad on üha rohkem hõivatud tööga ning tihtipeale on lapsed nende hinnangul palju üksi kodus või ollakse koos sõpradega või huvialaringides, aga

mitte koos vanematega. Vanemate pikad tööpäevad ning ka teised sotsiaalsed kohustused ei võimalda argipäeva õhtuti pikka ühist koosolemisaega lapsega.

/.../ Tundma huvi lapse tegemiste vastu koolis. Igapäevaselt võiks vanem küsida, kuidas laps ennast koolis tunneb, mis oli möödunud koolipäevas toredat, mis kurvastas, mis rõõmustas, mis vihastas ning kuidas laps oma tunnetega toime tuli? Küsima, kas laps vajab vanema abi koolitööde tegemisel /.../ (Mai).

Tervislikud põhjused

Koolikohustuse mittetäitmise põhjustena tõid uurimuses osalenud lastekaitsespetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid välja ka tervislikud põhjused. Uuritavad nimetasid tervisliku põhjusena koolikohustuse mittetäitmisel näiteks jalaluumurdu, mis on üldjuhul lühiajaline puudumispõhjus. Nimetatud põhjus teeb küll keeruliseks õpilase igapäevase koolikohustuse täitmise, kuid mitte võimatuks. Uuritavad leidsid, et kui õpilane ei saa täita koolikohustust perioodil kui tal on näiteks jalaluumurd, on oluline vanemate kõrgendatud tähelepanu lapse õppetöö toetamisel kodus. Uuritavad kinnitasid, et äärmiselt vajalik on hoida sel perioodil õppetöös järge, tehes koostööd klassijuhatajaga ja kasutades e-õppe võimalusi. Koostööd tehes ei teki mahajäämust õppetöös ega seeläbi pahameelt kaaslaste ning õpetajate seas.

Uuritavad kinnitasid, et tervislikest põhjustest tulenevalt on koolis ka mõned sellised õpilased, kes ei täida koolikohustust tulenevalt õpilase psühholoogilistest probleemidest. Tihti sellised õpilased füüsiliselt iga päev kooli ei jõua. Seetõttu on püütud teha vanema, õpilase ja kooliga kokkulepped, kuidas antud õpilane saab omandada õppekavas ettenähtu, mida teeb õpilane iseseisvalt ja mida tuleb tal koolis koos õpetajaga teha. Siinkohal rõhutati järjepideva tegevuse ja kontakti hoidmise olulisust kooli ja kodu vahel, sest paraku need õpilased on palju haiget saanud ning on valmis kergekäeliselt alla andma, eriti kui peretoetus on nõrk või puudulik.

/.../ Laps ei jõudnud hommikuti kooli. Esialgu noh, mis mõttes ei jõua hommikuti kooli. Teed kirju ja räägid vanemaga. Vanem ütleb, jah, homme ma tõesti viin ta autoga kooli. Ja ikka ei jõua laps, aga ta jõuab kooli neljandaks tunniks ja viiendaks. Samas laps tunneb tohutut piina. Tal on piinlik sinna kooli minna, jälle klassikaaslased kõik näitavad näpuga ja küsivad miks sa iga päev hilined. Lähed ja teed kokkulepped, liigud, liigud ja jõuadki sinna välja, et no aga vanem ei tunne kella, vanem ei tunne kuupäeva, mitte midagi, sest vanemal on hoopis sõltuvushäire /.../ (Aet).

Uued sõbrad

Koolikohustuse mittetäitmise põhjustena toodi uuritavate poolt välja ka muutunud sõpruskonda, läbi mille muutub õpilase käitumine ja suhtumine õppetöösse. Juhul kui laps ei saa kodust piisavalt tähelepanu ja toetust, võivad muutuda tema väärtushinnangud ja hoiakud õppimise suhtes tema uute sõprade järgi, mis alati ei ole kõige paremad valikud. Toodi näide kaheksanda klassi õpilasest, kes ei jõudnud mitu nädalat järjest enam kooli ning kui emaga vesteldi, ilmnas, et ema oli ajanud lapse igal hommikul enne tööle minekut üles ja saatnud ta kooli, kuhu ta aga polnud jõudnud. Selgus, et õpilasel olid tekkinud temast vanemad sõbrad, kes meelitasid poissi endaga kaarte mängima ja niisama väljas ringi hulkuma, andes talle tunnustamiseks suitsu. Sõpruskonna vahetus kolmandas kooliastmes on uuritavate arvates olulise tähtsusega koolikohustuse mittetäitmisel, sest selles vanuses õpilased soovivad ise teha ja otsustada oma tegemiste ja sõprade valiku üle, kuid seda tuleb teha vastutustundlikult ning vanematega läbi rääkides ja kokkuleppeid tehes. Oluline on uuritavate arvates vanemate kontroll oma laste üle ning peresisesed kokkulepped.

/.../ Ja reeglina ongi seal muutunud sõbrad, ja just vanemad sõbrad, kes ise koolis ei käi, ühegi konkreetse kohustusega seotud ei ole ja siis nad siis meelitavad neid nooremaid endaga kaasa. Üldjuhul on nende ettevõtmised ebaseaduslikud /.../ (Eda).

Lüga palju huvialasid

Lastekaitse spetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid tõid välja, et õpilaste rohke huvitegevuses osalemine on samuti üks koolikohustuse mittetäitmise põhjuseid. Oldi arvamusel, et vanemad, kes on suunanud oma lapsi mitmesse erinevasse huvialaringi, on toonud kaasa õpilaste õpitulemuste languse. Lapsed on koolis loiid ja väsinud, nad on ülekoormatud. Uuritav tõi näite, et õpilane läheb peale kooli muusikakooli ning peale seda veel käsitööringi ning koju jõuab alles kell seitse õhtul. Selleks kellaajaks on pere kodus, tööpäev on kõigil pereliikmetel läbi, kuid laps hakkab alles õppima järgmise päeva koolitükke. Ülekoormusest kujunes õpilasel pahameel ja trots nii kooli kui ka vanemate vastu. Õpilane hakkas oma tervise kohta valetama, et vältida kooliminekut, kuna ta oli selleks liiga väsinud. Õppimata koolitükid tekitasid temas pahameele enda vastu kui ka piinlikkust ja ebameeldivust kaasõpilaste silmis.

Uuritavad tõid välja, et õpilase liiga suur huvi ühe konkreetse huviala vastu on samuti põhjus, miks õpilane ei täida koolikohustust. Toodi näide õpilasest, kelle huvi arvuti ja arvutimängude vastu on niivõrd suur, et õpilasel on tekkinud arvutisõltuvus, millest tingituna ei täida õpilane koolikohustust. Selgitati, et nimetatud õpilase puhul on tehtud igakülgselt

koostööd perega, lastekaitse spetsialistidega ning on jõutud tulemuseni, et õpilane on ise valinud endale koolist õpetaja ehk mentori, kellega on ta nõus koostööd tegema, et saavutada vajaminevad õpitulemused.

/.../ meil on eesmärk, et see õpilane, kes on tegelikult väga võimekas, lõpetaks põhikooli ja saaks välja oma sellest surnud ringist, mis on tegelikult arvutisõltuvus, mitte mingi muu /.../(Lea).

Kokkuvõttena võib öelda, et koolikohustuse mittetäitmisel ei ole uuritavate selgitustele tuginedes alati ühte kindlat ja läbinähtavat põhjust. Põhjused on mitmeid, uuritavad tõi põhjustena välja vanemate mitte mõistmist ning hoolivuse mitte väljanäitamist oma lapse suhtes. Lapse ja vanema omavahelised suhte probleemid võivad kanduda tihti peale üle kooli, mis toob endaga kaasa õpilase ebakindluse ning raskused õppetöoga hakkama saamisel. Pere sotsiaalmajanduslik hakkama saamine on uuritavate sõnul samuti üks oluline aspekt koolikohustuse mittetäitmisel. Vähem olulisemaks arvati puudumist koolist tervislikel põhjustel, mis üldjuhul on siiski lühiajalised.

3.1.2 Koolisisesed põhjused

Uurimisküsimus, millised arusaamad on koolikohustuse mittetäitmise põhjustest kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogidel, moodustus andmeanalüüsist tulenevalt peakategooria „koolivälised põhjused“ kõrval teine peakategooria „koolisisesed põhjused“, mis jagunes kaheks alakategooriaks: õppetööst tulenev raskus ja suhteraskused.

Õppetööst tulenev raskus

Õppetööst tulenevate raskustena tõi intervjueritavad välja lünkliku osalemise õppetöös, mis uuritavate sõnul raskendab õpilase terviku mõistmist õpetavast. Oldi arvamusel, et koolikohustuse mittetäitmisel järjepidev tundidesse hilinemine on samuti oluline asjaolu, mis raskendab õpilaste õppetööd ja õpitulemuste saavutamist. Uuritavad olid seisukohal, et õpilased, kellel on raskused õppetöoga ei ole üldjuhul ise sedavõrd ettevõtlikud ja aktiivsed, et iseseisvalt järgi õppida. Tihti sellised õpilased ainekonsultatsioonidesse ei lähe, kus on võimalik saada järel aitamist aineõpetaja poolt, suunamist ja toetamist.

Intervjuudest ilmnas, et õpilase koolikohustuse mittetäitmine ja mitte osalemine õppetöös on tingitud ka õpiraskusest ja õpioskuse puudumisest. Leiti, et lapsed jäävad koolist puuduma ka seetõttu, et mõni õppetükk on koduse tööna tegemata või ei osata mõnda teemat, mille

mõistmine on tema jaoks veel raske või arusaamatu, seetõttu on lihtsam kooli mitte tulla ja abi paluda.

/.../ Lapsel on koolis raske midagi on jäänud kellelgi tegemata (Kai).

Uuritavad tõdesid, et on vanemaid, kes tunnistavad ausalt, et ei oska oma last aidata ja paluvad abi ja toetust koolilt.

Suhteraskused

Võimaliku koolikohustuse mittetäitmise põhjusena toodi välja suhteraskusi. Selgitati, et kaaslaste tõrjumine tekitab õpilases ebamugavust ja loobumise tunnet. Lisati, et tõrjutus ei ole alati suunatud ühe klassikaaslase vastu, vaid õpilane võib olla ka ennast ise eemale tõrjunud või eraldanud end klassikaaslastest. Uuritavad seostasid, et samuti pidev tundidesse hilinemine, tekitab kaasõpilastes pahameelt hilineja vastu, mis teeb klassikaaslaste vahel suhted keeruliseks ja tõrjuvaks. Tõdeti, et sõprade olemasolu ja head suhted kaaslastega on koolis äärmiselt olulised. Toodi välja, et suhteraskused ja sellega kaasuvad mured oma emotsioonidega hakkama saamisel ilmuvad rohkem viiendas kuni kaheksandas klassis. Oldi arvamusel, et mõistvate ja toetavate õpetajate olemasolu on oluline nimetatud vanuserühma õpilaste seas, et toetada nende õpimotivatsiooni ja enesedistsipliini ning vältida õpilaste eemale jäämist koolist.

/.../ Lähivad suhted sassi õpetajatega ja teiste lastega. /.../ Õpetaja oma professionaalsusest, kas ta mõistab last, et laps ei ole laisk vaid küsimus on selles, et laps ei saa selle ülesandega hakkama /... / (Kai).

Oldi arvamusel, et õpetaja toetuse puudumine koolis on üks koolikohustuse mittetäitmise põhjuseks. Leiti, et koolis on õpetajaid, kes ei toeta või ei kaasa õpilast piisavalt ning seetõttu on muutunud õpilase ja õpetaja vahelised suhted üksteist mittemõistvaks. Keeruliseks võib õpilase ja õpetaja suhe muutuda ka juhul, kui õpilasel on tekkinud õpiraskus, mida ei ole õpetaja varakult märganud ja õigel ajal toetanud. Vastastikune ebakõla ja soov mitte mõista võib viia õpilase tundidest puudumiseni ja koolikohustuse mittetäitmiseni.

/.../ oleme üheskoos proovinud leida kompromisse nii õpilasega kui aineõpetajatega. Momendil saab öelda, et kompromissid on lühiajalised ning vajavad pidevat ümbervaatomist, siiski on aidanud see ennetada koolis mittekäimist (Mai).

Kooli ja kodu omavahelisel suhtlemisel toodi välja raskusena asjaolu, et kui laps jääb haigeks, siis seadusest tulenevalt on lapsevanemal kohustus kooli teavitada esimesel lapse haigestumise päeval. Reaalsus on aga selline, et kui laps on haige, siis lapsevanema esimene mõte tihtipeale ei ole kooli kohene teavitamine, vaid ikka oma lapse ravimine ning seetõttu

võib jääda e-päevikusse pikaks ajaks palju põhjusega puudumisi. Koolide sotsiaalpedagoogid leidsid, et siinkohal on oluline klassijuhataja roll, kes peab koduga ühendust võtma ning välja selgitama puudumise põhjuse ja tegema e-päevikusse vastava märkme.

/.../ Vanem teavitab kuu aja pärast tagant järgi ja põhjendab puudumised, aga mis ma teen, ma võtan ikka vastu selle tõendi, et puudus. Et noh natuke nagu on tühi seadus /.../ (Ave).

Kokkuvõttena võib öelda, et õppetööst tulenevad raskused ja suhte probleemid kaaslaste ja õpetaja vahel on uuritavate arvates koolikohustuse mittetäitmise põhjustena üksteisega tihedalt põimitud. Üks põhjus tuleneb teisest, pidev hiline mine mõjutab õppetööga hakkamasaamist ja süvendab lapses ebakompetentsuse tunnet ning teeb keeruliseks suhte probleemid kaaslaste vahel.

3.2 Lastekaitsespetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide arusaamad koolikohustuse mittetäitmise vähendamise meetmetest

Urimisküsimus „Milliseid meetmeid näevad kohaliku omavalitsuse lastekaitsespetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks?“ moodustus andmeanalüüsist kolm peakategooriat: „lastevanematega seotud meetmed“, „kooliga seotud meetmed“ ja „kohaliku omavalitsusega seotud meetmed“. Kategooria „lastevanematega seotud meetmed“ jagunes kolmeks alakategooriaks, kategooria „kooliga seotud meetmed“ jagunes kaheks alakategooriaks ja kategooria „kohaliku omavalitsuse meetmed“ jagunes kolmeks alakategooriaks. Väljavõtte peakategooria, alakategooria ja koodide jaotusest asub lisa 5.

3.2.1 Lastevanematega seotud meetmed

Peakategooria „lastevanematega seotud meetmed“ jagunes kolmeks alakategooriaks: avatud suhtlemine kooliga, õiguste ja kohustuste mõistmine ja lapsevanema toetus lapsele.

Avatud suhtlemine kooliga

Uuritavad olid ühisel arvamusel, et koolikohustuse mittetäitmise osas on võimalik kõigil osapooltel paljugi ise ära teha. Lapsevanema avatus ja ausus on olulised komponendid koostöös kooliga. Leiti, et aidata saab vaid siis, kui lapsevanem ei varja tegelikku probleemi ning julgeb endale kui ka koolile tunnistada, et vajab abi ja toetust.

/.../ Tihti need lapsed satuvad meile põhikooli kolmandasse astmesse ja nad satuvad ütleme pooliku infoga, et me ei tea tegelikku probleemi. Lapsevanem seda ei avalda, vaid loodavad, et nüüd on uus algus ja tõenäoliselt ütleme see probleem, millega nad tulevad see aastatega mitte ei lahene, vaid see võimendub (Lea).

Uuritavad tõdesid, et on perekondi, kes vajavad abi ja tuge, aga paraku ei võta nad pakutut abi vastu ning seeläbi jääb kannatajaks ikkagi laps. Toodi näide, kus lapsevanem oli teadlik lapse koolikohustuse mittetäitmisest, kuid ta ei võtnud koolipoolseid soovitusi ja nõuandeid kuulda, vaid lubas iga päev klassijuhatajale, et laps tuleb järgmisel päeval kooli. Lapsevanem teadlikult valetas õpetajale lapse puudumistest ning soodustas seeläbi õpilase koolikohustuse mittetäitmist. Uuritavad tõdesid, et nimetatud õpilase ja lapsevanema puhul on vajalik järjepidev kontakti hoidmine, et seeläbi tõsta lapsevanema sotsiaalset aktiivsust ja tuletada talle aegajalt meelde tema kohustusi lapse ees. Kinnitati, et antud õpilase puhul on kaasatud lastekaitsepspetsialistid, kes samuti lisaks koolile hoiavad sidet perega ja teevad kontrollkõnesid koju, et teada kaasa, kas laps on koolis. Perega läbi viidud ümarlaudades ilmnenuga tegelemiseks ja lahenduste leidmiseks on kaasatud ka psühholoog.

/.../ Kui lapsevanemal on lapsega kontakt, siis see helistamine annab tulemust, et nad on kodus mingid kokkulepped sõlminud, nad ei taha neid kõnesid sinna koju /.../ (Ave).

Oldi kindlal veendumusel, et koolikohustuse mittetäitmisega hätta jäänud last ja tema perekonda tuleb koostöös klassiõpetajaga ja kooli tugisüsteemi liikmetega aidata ja toetada.

Õiguste ja kohustuste mõistmine

Uuritavad olid arvamusel, et vajalik on lapsevanemate teavitamine nende õigustest ja kohustustest lapse hariduse toetamisel. Koolitused lastevanematele on olulised, et nad mõistaksid oma olulisusest laste hariduse omandamisel. Leiti, et tihti unustavad lapsevanemad ära oma kohustused lapse ees, mis on seotud lapse hariduse omandamisega. Uuritavad tõid näite, et ka hommikune lapse üles äratamine või lapse haigusest teavitamine, mis on täpselt kirjeldatud seaduses ja koolide kodukordades, ununeb lapsevanematel. Uuritavad oli seisukohal, et lastevanematele üldjuhul ei meeldi, kui neid tihti tülitatakse, kuid koolil ja lastekaitsele tuleb seda teha, kui lapsevanem on unustanud oma kohustused oma lapse ees.

/.../ on selliseid juhtumeid, kus iga hommik jälgin mingit kindlat last ja helistan koju. Lapsevanem saab iga hommik selle stressikõne- last ei ole koolis. Lapsevanem ütleb, et tema lükkas lapse uksest välja, aga laps pole kooli jõudnud. Või hoopis vastupidi, et ohh vabandust me jääme magama. Mis see on? Kohe üles ja kooli. (Ave).

Järjepidevus kokkulepete ja koostöö juures on edasiviiv ja toetav jõud, mis aitab toetada lapse koolikohustuse täitmist. Kontakti hoidmine tema vanematega aitab neil meeles pidada nende õigusi ja kohustusi lapse hariduse omandamisel.

Lapsevanema toetus lapsele

Intervjueeritavad lastekaitsepspecialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid olid arvamusel, et kõige olulisem on lapsele vanema toetuse ja tema tähelepanu pööramine lapsele.

/.../ see kaasasündinud oskus lapsevanem olla, jääb minu meelest aina vähemaks, vähemaks ja vähemaks (Lea).

Uuritavad olid seisukohal, et oluline on arvestada samuti laste arvamustega ning lapsevanemad peavad kaasama lapsi perekonda puudutavatesse otsuste aruteludesse ja otsuste langetamisesse. Leiti, et tihtipeale ei kuula lapsevanemad oma lapsi või teevad seda lünklikult, mistõttu tekivad omavahelised mittemõistmised ja arusaamatused, mis viivad koolikohustuse mittetäitmiseni.

Koolikohustuse mittetäitmise vähendamise meetmena töid uurimuses osalenud lastekaitsepspecialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid välja lapsevanema ja lapse omavahelise suhtlemise olulisust ja asjadest ausalt ning otse rääkimist, mis nende hinnangul on usalduse alustalased ning eduka koostöömimise eeldus.

3.2.2 Kooliga seotud meetmed

Kategooria „kooliga seotud meetmed“ jagunes kaheks alakategooriaks: kooli ja kodu koostöö parendamine ja koolisise tübisüsteemide rakendamine.

Kooli ja kodu koostöö parendamine

Kinnitati, et iga pere, iga koolikohustuse mittetäitja on erinev ning sellest lähtuvalt tuleb leida nende individuaalsusest tulenevalt lahendused ja toetusmeetmed koolikohustuse täitmiseks. Oldi arvamusel, et kodu ja kooli usalduslik suhe on määrava tähtsusega. Oluline on mõista mõlemal osapoolel, kuidas luua ja hoida häid suhteid, kuidas motiveerida ja tunnustada õpilast, et hoida ära koolikohustuse mittetäitmist. Leiti, et on vajalik saavutada kokkulepe õpilase ja tema vanemaga, et õpilane saaks võimetekohaselt jätkata koolis ning vajadusel tuleks üle vaadata ja muuta koolikohustuse mittetäitmisega hätta jäänud õpilase õppimistingimusi. Näitena toodi üks õpilane, kes valis ise talle sobiva isiku, kes oli tema kontakt -ja tübisik koolis, keda ta usaldas ja kelle toetus oli õpilasele edasiviivaks jõuks, et jätkata koolikohustuse täitmist.

Oldi seisukohal, et koolis lastevanemate koosolek peaks olema lastevanematele kohustuslik, et vanemad oleksid teadlikumad oma laste kooli tegemistest, laste hakkama saamisest ja saavutustest koolis.

/.../ lastevanemate koosolek ei ole mitte vabatahtlik üritus. /.../ lapsvanem tegelikult teab, et tema lapsel on probleeme, ta ei taha seda kuulda, sest tal ei ole tõenäoliselt, kas aega, energiat, oskusi sellega tegeleda. See ei pruugi üldse olla pahatahtlik, vaid see on lihtsalt see hirm, ma olen niigi koormatud, ma ei taha veel kuskilt kuulda, et ma olen halb, et mu laps käitub halvasti. See on hirm (Aet).

Uuritavate sõnul, on vajalik koolil pakkuda igakülgselt avatud suhtlemist ja nõustamist lapsevanemale. Selleks on koolides sotsiaalpedagoogiline, psühholoogiline ja eripedagoogiline nõustamine kooli spetsialistide poolt. Samuti nimetati võimalusi kaasata valla tugisüsteemi liikmed, sealhulgas lastekaitse spetsialiste ning erialaspetsialiste väljastpoolt valda, näiteks psühhiaatrid ja terapeutid.

/.../ Tihti vajavad ka lapsevanemad tuge ja nõustamist, kuidas oma last keerulises situatsioonis aidata- siin aitaksid psühholoog ja psühhiaater /.../ (Mai).

Oldi arvamusel, et kool saab koolikohustuse mittetäitjaid palju ise aidata ja toetada koolisiselt. Kõige olulisemaks peeti klassijuhataja rolli, kellel peab olema igapäevane ülevaade oma klassist. Esimesed märkamised tuleb teha klassijuhatajal. Tema roll on teha koostööd perega ning vajadusel kaasata kooli sotsiaalpedagoog. Uuritavad kinnitasid koolisisese tugisüsteemi struktureerituse vajalikkust, et kogu kooli töötajaskond teaks, kuidas toimida, millal ja kelle poole pöörduda. Sama oluline kui on süsteemi struktureeritus, on ka uuritavate arvates olukorrast lähtuvalt kiire reageerimine ja sellele vastav tegutsemine, mis kõik saab toimuda vaid koostöös. Uuritavad tegi ettepaneku, et lapsevanemate paremaks kaasamiseks kooliellu ja lapse toetamiseks koolis, võiks koolis olla lastevanemate kool või kord kvartalis toimuv vanemate jututuba. Koos lapse esimesse klassi astumisega, alustavad ka lapsevanemad koos oma lapsega olulist ajajärku ehk teekonda nende pere elus.

/.../ kunstlikult on vaja läbida koolitusi, me oleme seda just arutanud, et ära on kadunud igasugune põlvkondade vaheline suhtlemine. Tähendab seda, et kuidas last kasvatada, seda teadmist ei tulegi mitte kuskilt, sest sul ei olegi kellegi pealt seda võtta. Ja võib-olla siis tulebki neid kunstlikke koolitusi tekitada /.../ (Aet).

Kooliseste tugisüsteemide rakendamine

Kooliseste meetmetena koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks, töid lastekaitsespetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid välja individuaalvestluste läbiviimist, käitumise tugikava koostamist, õppevormi ja õppekava sobivuse hindamist.

Individuaalvestlused kooli sotsiaalpedagoogi ja õpilase vahel on vajalikud, et tekkinud olukorda koos õpilasega analüüsida ilma teda kritiseerimata. Sotsiaalpedagoogide sõnul on oluline leida ühiseid võimalikke lahendusi ning sõlmida omavahel näiteks üks kokkulepe, millest õpilane on suuteline kinni pidama.

/.../ iga nädal ütlesin, ma ei taha sind enda kabinetti, ma tahan sulle öelda, et mul on hea meel sind näha, ma hoian sul silma peal. See teadmine, et noor teab, et tal ikkagi on keegi, kes aitab tal n-ö kontrollida ... . Nüüd on käinud terve selle teise trimestri /.../ (Ave).

Tõdeti, et käitumise tugikava ühekordne rakendamine koolis on olnud samuti mõne õpilase puhul eesmärki toetav. Tugikava eduka rakendamise eelduseks on koostöö kooli tugisüsteemiliikmetega ja koduga. Uuritavad olid veendumusel, et aidata ja toetada saab siis, kui koolikohustuse mittetäitjal ja tema vanematel on soov ja tahe olukorda parandada, mida saab teha, vaid läbi koostöö.

/.../ teeme käitumise tugikava ehk siis ta peab mingi aja jooksul iga nädal käima raporteerimas – olen kõik korrad koolis käinud. Paneb allkirja alla, käitumise tugikava on üks asi, mida nad ei taha. /... / teengi kuu aja peale. Mõned kuud vaatan ahhaa jätkub, siis tuleb pikendada /.../ (Ave).

Koolide sotsiaalpedagoogide sõnul on mõnikord vaja üle vaadata õpilasele soovitatud õppevorm ja õppekava, mille muutmiseks on oluline teha koostööd lapsevanemaga, kooli tugisüsteemi liikmetega, õpilase psühhiaatriga ja nõustamiskomisjoni spetsialistidega. Koolisiseselt on võimalik rakendada õpilasele individuaalset õppekava õppeainetes, kus õpilasel on raskusi, seoses õppekeskkonnast eemal viibimisega. Individuaalne õppekava rakendatakse kindlaks kokkulepitud perioodiks. Uurimuses osalenud sotsiaalpedagoogid kinnitasid, et koolikohustuse mittetäitja jaoks on olnud individuaalne õppekava toetav võimalus raskuste ületamiseks õppeainetes, kus on suurem mahajäämus.

Läbi individuaalse õppekava püüame õpilases tõsta õpimotivatsiooni ja seeläbi muidugi aidata tal järgi jõuda õppimises /.../ (Ave).

3.2.3 Kohaliku omavalitsusega seotud meetmed

Koolikohustuse mittetäitmise vähendamise meetmena toodi „lastevanematega seotud meetmed“ ja „kooliga seotud meetmed“ kõrval välja ka „kohaliku omavalitsusega seotud meetmed“, mis jagunes kolmeks alakategooriaks: tugispetsialistide olemasolu võimaldamine, järjepidev koostöö kooli tugisüsteemiga ja seadusest tulenev toetus.

Tugispetsialistide olemasolu võimaldamine

Kõrgelt hinnati uuritavas vallas toimivat üle vallalist koostöövõrgustikku, kuhu kuuluvad lastekaitsepspetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid, teised koolide tugisüsteemiliikmed ning valla haridusnõunik, mis on oma tegevuses tulemuslik, toetav ning nõustav koostöövorm.

/.../ hästi hea tugi, isegi kui mul otsest vajadust koostööks hetkel ei ole, saan ma alati nõu küsida, et see on tugev pluss /.../ (Ave).

Uurimuses osalenud koolide sotsiaalpedagoogid tunnistasid, et omavalitsus, kus koolid asuvad, on loodud vajaminevad võimalused, et koolides oleksid tugispetsialistid nagu sotsiaalpedagoog, psühholoog ja eripedagoog. Omavalitsuse kolmes koolis on nimetatud spetsialistid kõik olemas. Uuritavate arvates on oluline koolikohustuse mittetäitjate toetamiseks toimiv omavaheline koostöö ning tihe infovahetus. Leiti, et spetsialistide puhul on oluline nende kogukonna tundmine ja pikaajaline kogemus sotsiaal- ja haridusvaldkonnas. Siiski leiti, et üle vaatamist vajavad tugispetsialistide koormused, mis oleksid kooskõlas laste arvuga koolis. Uuritavad nentisid, et omavalitsuses on viimase poole aasta jooksul vahetunud sotsiaalvaldkonnas neli inimest, mis mõjutab oluliselt igapäevase töö sujuvust ja tulemuslikkust.

Intervjueeritavate poolt pakuti välja idee koostada riikliku või kohaliku omavalitsuse tasandil toetussüsteem lapsvanemate toetamiseks, mis võimaldaks töötaval lapsevanemal tööpäevadel saada tugiisiku teenust kokkulepitud mahus, ajas ja ülesannetes. Tugiisik ootaks last kodus, et koos õhtust süüa ja olla lapsele toeks tema koduste õppeülesannete tegemise juures. Tugiisik viibiks lapse juures seni kuni lapsevanem koju jõuab. Selline teenuse oleks uuritavate arvates hea võimalus nendele lastevanematele, kes on näiteks üksikvanemad, kes töötavad vahetustega või lapsevanemad, kellel ei ole lähisugulasi appi võimalik kutsuda. Väljapakutud idee eesmärk on pakkuda tuge kodus lapsele, et laps tunneks ennast turvaliselt ja saaks toetust õppimisel. Lisati, et antud teenuse kasutamise võimalus võiks olla kuni kolm korda kuus ühele lapsevanemale, sest uuritavad on veendumusel, et lapse jaoks on kõige olulisemad ja vajalikumad tema elus tema vanemad ja nende tähelepanu.

Üksikvanemad on kõige suuremas hädas. Nad on ju tihtipeale graafiku järgi tööl ning lastel puudub täiskasvanu järelevalve argiõhtuti, noh ja siis need mured võivadki tekkida /.../ (Eda).

Järjepidev koostöö kooli tugisüsteemiga

Lastekaitsespetsialistid tõid välja, et koolid teevad iga aastaga järjest paremat tööd ning koolikohustust mittetäitvate õpilaste arvuline osakaal väheneb. Vaatamata arvulise osakaalu vähenemisele, tõdeti, et põhjused, miks lapsed ei täida koolikohustust, on muutunud aastatega sügavamateks ja tõsisemateks. Laste probleemid on uuritavate hinnangul raskemini lahendatavad, vajavad rohkem aega, paremaid teadmisi ja senisest laiemat võrgustikutööd.

/.../ tänased juhtumid on oluliselt keerulisemad, enam ei piisa sellest, et räägime õpetaja ja lapsevanemaga, vaid peame kaasama psühhiaatrid, perenõustajad. Ja tihti ei oska aru saada, mis lapsel viga on. Lisandunud on sõltuvused /.../ (Kai).

Oldi ühisel arvamusel, et toimiv üle vallaline koostöövõrgustik oma järjepideva ja toetava tegevusega on olnud toeks koolile, omavalitsusele, lapsevanemale ja lapsele. Vastastikune nõustamine, tihe kontakti hoidmine ja operatiivne tegutsemine on olnud tulemuslik, mistõttu on oluline neid tegevusi kindlasti jätkata.

Uurimuses osalenud spetsialistide sõnul on oluline ka see, et koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks jätkataks koostööd kooli sotsiaalpedagoogide ja lastekaitsespetsialistide vahel. Ühe võimalusena toodi välja koostöö programmidega, mille kaudu pakutakse lapsevanematele võimalust osaleda vanemlusprogrammides, kus erialaspetsialistid nõustavad lapsevanemaid ja pakuvad tuge läbi erinevate oskuste ja meetodite õpetamise laste kasvatamisel.

Seadusest tulenev toetus

Tõdeti, et koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks on oluline rääkida ja dialoogi pidada kõikide osapoolte vahel. Samuti toodi välja, et koolikohustuse mittetäitja aitamiseks ei piisa alati rääkimisest, vaid tuge peab saama ka seadustest. Märgitakse, et seaduses puuduvad lapsevanema mõjutusvahendid, mis oleksid reaalselt tulemusi kandvad. Tõdeti, et koolikohustuse mittetäitmise korral rakendatav alaealiste komisjon kannab oma eesmärgi juhul, kui perekond on seaduskuulekas ning tema jaoks on alaealiste asjade komisjon taunitav.

Sellisel juhul on tõenäoliselt alaealiste asjade komisjon mõjuv ja tulemuslik. Uuritav tõi näite, kus ühe õpilase küsimus oli olnud alaealiste asjade komisjonis juba kaks korda, talle oli rakendatud erinevaid tugimeetmeid, mis kahjuks ei olnud tulemuslikud. Lisaks

koolipoolsetele meetmetele, rakendati erinevate spetsialistide nõustamisteenust väljapool omavalitsust, ühiskondlikku kasulikku tööd ning rahalist trahvi. Õpilane ei osalenud teenustel ning ka tema vanem ei suutnud piisavalt last motiveerida seal osalemiseks. Uuritavad olid arvamusel, et seaduses tuleks rangemalt sätestada meetmed õpilasele, kes ei täida alaealiste komisjoni ettekirjutusi. Uuritavad tõid ühe näitena välja autojuhilubade hilisema taotlemise võimaluse.

/.../ See peaks olema selline asi, mis noorele ka korda läheb, ei saa ju olla nii, et saadame õpilase psühholoogi juurde, see ei pane seda noort mõtlema. Näiteks noormehele öelda, et sa järgmise teo eest ei saa 16 aastaselt hakata juhiluba taotlema, vaid sellele lisandub üks aasta ooteaega (Kai).

Lastekaitse spetsialistid olid arvamusel, et laps peab saama võimalusel olla kodus ja õppida kodu lähedal koolis. Siiski tõdeti, et on peresid, kus lapsevanemad ei saa aru olukorra tõsidusest, kui laps ei täida koolikohustust ning takistavad seeläbi lapse elu- ja haridusteed. Leiti, et sellisel juhul tuleb laps eraldada kodust, mis on aga väga pikk protsess. Samas peeti seda vajalikuks, et saada lapsele inimväärseid elamis- ja kasvamistingimused ning õppimisvõimalused. Lastekaitse spetsialistid lisasid, et selliseid otsuseid tehakse väga läbimõeldult koostöös spetsialistidega. Kinnitati, et lapsed, kes on läinud õpilaskoduga kooli õppima, kuna ei täitnud koolikohustust kodukoolis ning suhted perekonnas olid mittemõistvad ja mittetoetavad, on tagasi saanud õpimotivatsiooni ja soovi koolis käia.

/.../ see laps elab asenduskodus ja lapsevanem on sellega tänaseks leppinud, ta käib teda vaatamas. Tal on kontakt täiesti olemas. Laps on saanud psühhiaatrilist abi, laps on saanud igatpidi abi, tähendab laps hoopis teine laps nagu päris laps. Tal on emotsioonid, tunded, ta elab. Ta käib koolis /.../ (Aet).

Samuti toodi näiteid, kus laps sai soovitusel nõustamiskomisjonilt õppetöö jätkamiseks koduõppe vormis. Uuritavad kinnitasid, et ka üks koolikohustust mittetäitev õpilane on ühe kooli ja omavalitsuse jaoks palju ning iga õpilase juhtum vaadatakse ühiselt kooli tugisüsteemi liikmetega üle ning püütakse leida talle seadusest tulenevalt võimalik parim lahendus haridustee jätkamiseks ja pere toetamiseks.

Seega saab tulemusi kokku võttes öelda, et meetmetena koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks on peamine teha mitmekülgset koostööd. Oluline on, et iga laps, lapsevanem ja spetsialist teaks oma õigusi, kohustusi ja vastutusala. Mitmekülgne koostöö on koolikohustuse mittetäitja mõistmise ja toetamise alus. Oluline on meeskonnatöö kogu omavalitsuse tasandil.

Arutelu

Uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada ühe omavalitsuse lastekaitse spetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide arusaamad koolikohustuse mittetäitmise põhjustest ja selle vähendamise meetmetest.

Uuringus osalenud lastekaitse spetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid olid sarnasel arvamusel, et koolikohustuse mittetäitja on õpilane, kes on oma vanuselt koolikohuslane, kuid puudub koolist ilma mõjuva põhjusega pikka aega ning ei suuda seetõttu saavutada õppekavas ettenähtud õpitulemusi. Uuritavad mõistsid koolikohustuse mittetäitjana õpilast sarnaselt Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (2010) kirjeldatule.

Esimesele uurimisküsimusele, millised arusaamad on koolikohustuse mittetäitmise põhjustest kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialistidel ja koolide sotsiaalpedagoogidel, tuli intervjuudest välja erinevaid põhjuseid. Toetudes teooriale ja analüüsides uuringutulemusi jagati töö tulemuste osa autori poolt kooliväliseks ja koolisisesteks põhjusteks. Sama teemat käsitlevad autorid pole töö autorile teadaolevalt eristanud koolikohustuse mittetäitmise põhjused kooliväliseks ja koolisisesteks põhjusteks. Autor on arvamusel, et koolikohustuse mittetäitmise põhjuste eristamine võimaldaks õpilasega töötaval spetsialistil mõista kuidas tekkinud murekohale lahendus leida. Näiteks kui õpilasel on kodust tulenev koolikohustuse mittetäitmise põhjus, siis ei hakkaks sotsiaalpedagoog koolis ajutisi lahendusi otsima, vaid pöörduks otse pere või lastekaitse spetsialisti poole lahenduse leidmiseks.

Koolivälise põhjusena tõid lastekaitse spetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid välja kodused probleemid. Uuringus osalenud spetsialistide arvamused sarnanesid autorite Sinisaar (2011) ja Ott (2011) ning Tire jt (2016) uuringutulemustega, et pere sotsiaalmajanduslik toimetulek ja ebasoodne kasvukeskkond on olulised aspektid lapse koolikohustuse mittetäitmise juures. Toetudes uuringutulemustele leiab autor, et raskustesse jäänud pere probleemid võivad olla nii suured, et nende vanemlikud kohustused jäävad sellest tulenevalt tahaplaanile. Lapsevanemate sotsiaalset toimetulematust, mis ei võimalda toetada nende last, kinnitab ka Naarits-Linn jt (2012) uuringutulemused. Autor on arvamusel, et lapsevanemate töötus ja vanemlike oskuste puudumine võib tingida olukorra, kus lapse koolikohustuse täitmine ei ole kasvatuses prioriteediks. Autor on seisukohal, et lapsevanemate hoiakud ja käitumine on lapse tulevikku silmas pidades määrava tähtsusega. Autori hinnangul on olukordi, kus lapsevanemad unustavad oma kohustused laps ees, mis on Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (2010) selgelt kirjeldatud. Võimalusena näeb autor koolitada lapsevanemaid, et tõsta nende teadlikkust oma kohustustest ja õpetada toime tulema

koolikohustuse mittetäitva lapsega. Võimalik on, et lapsevanemad ootavad ja eeldavad koolilt rohkem kui näevad nende enda panust lapse toetamisel tema hariduse omandamisel.

Uurimistulemustest ilmnes, et lapsevanema ja lapse omavaheline konflikt võib olla põhjuseks miks lapsel tekib raskusi koolikohustuse täitmisega. Seda arvamust kinnitavad erinevad uuringud (Havik et al., 2015; Kõiv, 2007; Peterson, 2015). Töö autor on samal arvamusel autorite Durrant (2010), Naarits-Linn jt (2012) ning Veisson ja Ruus (2007) seisukohaga, et õpilase koolikohustuse mittetäitmise ärahoidmiseks ja toetamiseks on oluline mõista last, järgida positiivse kasvatuses põhimõtteid ning seada ühiselt eesmärgid ning seeläbi aidata lapsel koolist rõõmu tunda.

Töö teooriale ja tulemustele toetudes jagab töö autor tervislikud probleemid lühi- ja pikaajalisteks probleemideks. Lühiajalisteks tervislikeks põhjusteks on näiteks luumurd, pikaajalisteks tervislikeks probleemideks on ärevushäired ja depressioon. Seda jaotust kinnitavad uuringud (Egger et al., 2003; Espelage et al., 2003; The causes of ..., 2008). Autor on arvamusel, et kooli ja kodu järjepidev koostöö (Lukk, 2008) ning omavaheline infovahetamine aitab toetada õpilast tema tervislike probleemide ärahoidmiseks.

Uuritavad leidsid, et sõprade valik on määrava tähtsusega ning see mõjutab õpilase käitumist ja suhteid nii koolis kui ka kodus. Heade sõprussuhete olemasolu ja selle hoidmist peavad oluliseks ka teised autorid (Bronfenbrenner, 1994, 2005; Kõiv, 2007; Veisson & Ruus, 2007). Autor on arvamusel, et oluline on teada kui õpilasel on tekkinud uued sõbrad sest nad võivad mõjutada õpilase käitumist sh koolikohustuse täitmise harjumust. Autor peab oluliseks klassijuhataja poolset märkamist õpilase käitumise muutumises ning kooli tugisüsteemi liiikmete teavitamist.

Lastekaitsespetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid olid arvamusel, et liigne huvialades osalemine on üks koolikohustuse mittetäitmise põhjuseid. Autorile teadaolevalt ei ole seda kirjanduses põhjuseks loetud. Autor peab oluliseks jaotada lapse ajaressursse eelkõige lähtudes tema õppekoormusest ning sellest ülejäänud aeg mõistlikult huvialaringide ja vaba aja vahel.

Koolikohustuse mittetäitmise koolisisesest põhjustena töid uuritavad välja õppetööst tulenevaid- ja suhteraskusi. Õppetööst tuleneva raskusena töid uuritavad välja õpioskuse puudumist või õpiraskust teatud õppeaines. Toetudes uuringutulemustele võib välja tuua, et õpioskuse puudumist seostasid lastekaitsespetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid lapsevanema madala toetuse ja oskamatusena oma last aidata. Õpetaja ja õpilase vaheline mittemõistmine soodustab autori hinnangul õpilase õpiraskuse kujunemist. Suhteprobleeme õpetajatega koolikohustuse mittetäitmise põhjusena kinnitavad ka varasemad uurimistulemused (Naarits-Linn et al., 2012; Toming, 2011). Autor peab oluliseks õpiraskuse

varajast märkamist aineõpetaja poolt ning kooli tugisüsteemi liikmete kaasamist. Eelnev on vajalik õpilase paremaks toetamiseks, et vältida õpilase võimalikku koolikohustuse mittetäitmist. Autor on seisukohal, et koolide sotsiaalpedagoogid koostöös kooli teiste tugisüsteemi liikmetega peaksid vanemaid rohkem nõustama ja neid kooliga koostööle (Kõiv, 2007; Lukk, 2005, 2008) suunama. See on vajalik selleks, et vanem teadvustaks võimalusi ja teaks kohustusi oma lapse toetamisel koolikohustuse täitmisel. Töö autor on arvamusel, et lapsevanemaid toetaks nende vanemlike oskuste arendamisel ka osalemine vanemlusprogrammides. Vanemlusprogramme on edukalt rakendatud uuringus osalenud kohalikus omavalitsuses.

Teine uurimisküsimus, milliseid meetmeid näevad kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialistid ja koolide sotsiaalpedagoogid koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks, eristati töö tulemusi analüüsid ja töö teooriale teotudes kolme peamist meetet. Nendeks on lastevanematega seotud meetmed, kooliga seotud meetmed ja omavalitsusega seotud meetmed.

Uuritavad pidasid vajalikuks, et kooli, kodu ja omavalitsuse vahel toimiks järjepidev koostöö. See on oluline selleks, et toetada igakülgset lapse arengut. Ka Lukk (2005) peab oluliseks lapse ümber toimivat ühtset koostöövõrgustikku. PRAXIS (2005) läbi viidud uuringust ilmnes, et lastevanemate koostöö kooliga on nõrk. Kuigi eelnevalt välja toodud andmed on üle kümne aasta tagused, siis nende põhjalikkust arvesse võttes võib neid siiski arvestada. Töö autor on seisukohal, et lastevanemate koostöö kooliga on paranenud. Töö autori seisukohta toetab see, et koostöö koduga on uuritavas omavalitsuses lastekaitse spetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide arvates iga aastaga paranenud. Töö autor peab oluliseks jätkata ja edendada mitmekülgset koostööd nimetatud osapoolte vahel. Siiski on autori arvates perekondi, kellel ei ole valmisolekut kooliga koostööd teha. Selleks, et ka neid vanemaid kaasata ja koolitada, oleks uurimistöö autori arvates vajalik koolidel püüda läbi erinevate tegevuste kaasata lapsevanemaid kooliellu. Selliselt saaks kooli tugisüsteemi liikmed teada millistest oskustest lastevanematel puudu jääb. Nii saab kool vajalikke koolitusi korraldada ning lapsevanemaid nõustada. Autori eelnevaid ettepanekuid kooli ja kodu koostöö parandamiseks toetab Lukk (2005), kes ütleb, et vanematel on valmisolek koostööks kooliga. Autor on seisukohal, et koostööalgatajaks peab olema kool ja peamiseks kontaktiloojaks- ja hoidjaks kooli ja koduga suhtluses võiks olla sotsiaalpedagoog.

Sotsiaalpedagoogi, eripedagoogi ja psühholoogi olemasolu koolis, peab olema tagatud kohaliku omavalitsuse poolt (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010). Uuritav omavalitsus on nimetatud spetsialistide olemasolu koolides võimaldanud. Kompetentsed erialaspetsialistid

võimaldavad luua tõhusa koostöövõrgustiku omavalitsuse lastekaitespetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide vahel, mida kinnitavad samuti Kõiv (2007) ja Naarits-Linn (2012) uuringud.

Võimalikud meetmed koolikohustuse mittetäitja toetamiseks on kirjeldatud Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (2010), mida uuringus osalenud koolide sotsiaalpedagoogid õpilaste toetamiseks on ka rakendanud. Ühe võimalusena lisaks individuaalse õppekava koostamisele, arenguveestluse läbiviimisele, üleviimisele käitumisprobleemidega õpilaste klassi, on uuritavad kasutanud käitumise tugikava koolikohustuse mittetäitja toetamiseks. Käitumise tugikava on nende hinnangul mõne õpilase puhul eesmärki kandnud.

Uuringus osalejad olid seisukohal, et alaealiste asjade komisjoni rakendamine koolikohustuse mittetäitjale on tulemuslik vaid siis, kui perekond on seaduskuulekas ja täidab talle etteantud tegevused. Ühe võimalusena tõid lastekaitespetsialistid välja koolikohustuse mittetäitja suunamist õpilaskoduga kooli, mis uuritava omavalitsuse koolikohustuse mittetäitjate juures on olnud tulemuslik.

Üheks ettepanekuks koolikohustuse täitmise toetamiseks võiks olla tugiisiku toetussüsteemi väljatöötamine. Süsteemi mõte oleks see, et töötavate vanemate lapsed oleksid peale koolipäeva koos täiskasvanuga, kes toetaks neid õppetöös ja suunaks nende vaba aja tegevusi.

Omavalitsuse lastekaitespetsialistid nentisid, et viimase poole aasta jooksul on uuritavas omavalitsuses sotsiaalvaldkonnas vahetunud neli inimest, mis tugevalt mõjutab igapäevase töö sujuvust ja kvaliteeti. Sotsiaalvaldkonna inimeste lahkumine võib autori arvates olla tingitud juhtimisstruktuuri puudustest, raskest tööiseloolest ning sellest, et sotsiaalvaldkonna töötajatele puudub süstemne nõustamine ja toetus. Autor leiab, et antud olukorras on vajalik kogu omavalitsuse sotsiaalvaldkonnas töötavad inimesed kaasata ühisesse arutellu, et leida valdkonna tugevused, nõrkused, võimalused ja ohud.

Töö autor nõustub uuritava omavalitsuse lastekaitespetsialistide ja sotsiaalpedagoogide arvamusega, et ka üks koolikohustuse mittetäitja on palju.

Piirangud ja rakendatavus

Magistritöö autori hinnangul esines töös mitmeid piiranguid. Töö allikatega polnud süstemne ning materjali kogumine ja selle lugemine toimus pikema ajaperioodi jooksul. Millest tingituna oli materjali ja märkmete seostamine raskendatud. Piiranguks võib pidada ka seda, et intervjuuks ettevalmistatud küsimused olid mõningal määral laiemad, kui töös püstitatud

uurimisküsimused. Näiteks intervjuukavas oli küsimus „*Missugused võivad olla teie arvates tagajärjed, kui õpilane ei täida koolikohustust?*“. Samas töö teoreetilises osas tagajärgede temaatikat ei käsitletud ning küsimusest saadud tulemused olid laiemad kui tööle püstitatud uurimisküsimustega teada taheti saada. See võis olla tingitud sellest, et töö allikatega ei olnud instrumendi koostamise ajaks veel põhjalik ja piisav. Samuti esines piiranguid töö tulemuste osa kirjutamisel, mida tuli mitmeid kordi ümber struktureerida. Selle vältimiseks oleks pidanud enne tulemuste esitamist koostama põhjalikumad koodipuud.

Uurimistöö on tehtud ühe omavalitsuse lastekaitse spetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide arvamustele toetudes, mis annab võimaluse mõista laiemalt koolikohustuse mittetäitmise põhjuseid uuritavas omavalitsuses ja koolikohustuse mittetäitmise vähendamise meetmeteid.

Uurimust võiks edaspidi korrata ning kaasata uuringusse koolipsühholoogid, eripedagoogid, hariduslike erivajadustega õpilaste õppekoordineerija, õpilased ja nende vanemad. See võimaldaks saada analüüsiks ja olukorra parandamiseks põhjalikuma andmestiku uuritava omavalitsuse koolikohustuse mittetäitmise osas.

Tänu sõnad

Täna uuringus osalenud koostöövalmis lastekaitse spetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide, kes nõustusid panustama minu uurimistöösse ja jagama oma mõtteid ja kogemusi.

Täna oma toetavaid kaastudengeid ning toredaid kolleege mõistmise eest minu lõputöö kirjutamisel.

Täna oma perekonda toetuse ja mõistva suhtumise eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ja kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

/allkiri/

/kuupäev/

Kasutatud kirjandus

- Ahola, S., & Kivelä, S. (2007). Education is important, but young people outside of schooling and the Finnish policy of „education guarantee“. *Educational Research*, 49(3), 243-258.
- Alaealise mõjutusvahendite seadus. (2015). *Riigi Teataja I*, 1998, 17, 264. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/992337>
- Annus., T. (2003). *Põhiharidus kolmandal aastatuhandel*. Riigikogu Toimetised, 7/2003. Külastatud aadressil <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/03/P%C3%B5hiharidus-kolmandal-aastatuhandel.pdf>
- Anspal, S., Järve, J., Kallaste, E., Kraut, L., Räis, M.L., & Seppo, I. (2011). *Õpingute ebaõnnestumise kulud Eestis*. Centar: Eesti Rakendusuuringu Keskus. Külastatud aadressil <http://www.centar.ee/uus/wp-content/uploads/2011/03/2012.03.29-%C3%95pingute-eba%C3%B5nnestumise-kulud-Eestis-1%C3%B5plik-1%C3%B5Chiversioon.pdf>
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In *Internacional Encyclopedia of Education*, 3 (2nd ed.). Oxford: Elsevier.
Reprinted in: Gauvain, M. & Cole, M. (Eds.), *Readings on the development of children* (pp. 37-43). NY: Freeman. Retrieved from <http://www.psy.cmu.edu/~siegler/35bronfenbrenner94.pdf>
- Bronfenbrenner, U. (2005). The bioecological theory of human development. In U. Bronfenbrenner (Ed.), *Making humans being humans: Bioecological perspectives on human development* (pp. 3-15). Thousand Oaks, CA: Sage. <https://www.uncg.edu/hdf/facultystaff/Tudge/Bronfenbrenner%202005.pdf>
- Cordy., S., & Wilson., J.D. (2004). Parents as First Teacher. *Education*, 125/1. Academic Search Premier.
- Durrant, J., E. (2010). *Positive Discipline in Everyday Teaching: Guidelines for Educators*. Bangkok Save the Children. Külastatud aadressil http://churchesfornon-violence.org/wp/wp-content/uploads/2012/10/Positive_Discipline_in_Everyday_Teaching1.pdf
- Eesti Vabariigi haridusseadus. (1992). *Riigi Teataja 1992*, 12, 192. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/968165>
- Eesti Vabariigi põhiseadus. (1992). *Riigi Teataja I*, 1992, 26, 349. Külastatud aadressil

- <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>
- Eesti Statistikaamet. (2016). *Üldhariduse õpilased, katkestajad ja klassikordajad soo, elukoha, emakeele, kooliastme ja õppekeele järgi*. Külastatud aadressil <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Sotsiaalelu/05Haridus/14Uldharidus/14Uldharidus.asp>
- Eesti teadlaste eetikakoodeks*. (2002). Külastatud aadressil http://www.akadeemia.ee/_repository/File/ALUSDOKUD/Eetikakoodeks2002.pdf
- Egger, H., L., Costello, J. E., & Angold, A. (2003). School Refusal and Psychiatric Disorders: *A Community Study*, 42, (7), 797–807.
- Espelage, D., L., & Swearer, S., M. (2003). Research on school bullying and victimization: what have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32, (3), 365-383.
- European Commission. *Komisjon käivitab tegevuskava koolist väljalangevuse vähendamiseks*. (2011). Külastatud aadressil http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-109_et.htm
- Espenberg, K., Beilmann M., Rahnu, M., Reincke, E., Themas, E. (2012). *Õpingute katkestamise põhjused kutseõppes*. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE ja CPD OÜ. Külastatud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/opingute_katkestamise_pohjused_kutseoppes.pdf
- Haridussilm*. (2017). Külastatud aadressil <http://haridussilm.ee/>
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2015). *Haridus-ja Teadusministeeriumi aasta-analüüs*. Külastatud aadressil <https://www.hm.ee/sites/default/files/aastaanalyy2015.pdf>
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2009). *Ülevaade haridussüsteemi välishindamisest 2008/2009. õppeaastal*. Külastatud aadressil <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/58064>
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2009). *Ülevaade haridussüsteemi välishindamisest 2009/2010. õppeaastal*. Külastatud aadressil <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/58287>
- Havik, T., Bru, & E., Ertesvåg, S. (2015). School factors associated with school refusal- and truancy-related reasons for school non-attendance. *Social Psychology of Education*, 18, (2), 221-240.
- Hirsjärvi, S., Huttunen, J., & Söderström, W. (2005). *Sissejuhatus kasvatusteadusse*. Tallinn: Medica.
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee>
- Kikas, E., & Toomela, A. (2015). *Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes*.

- Üldpädevused ja nende arendamine*. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus OÜ.
- Koduõppe ja haiglaõppe tingimused ja kord. (2010). *Riigi Teataja I*, 2010, 56, 367.
Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13349120>
- Koolikohustuse täitmise edasilükkamise kord ja tingimused. (2010). *Riigi Teataja I*, 2010, 56, 369. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13349293>
- Kõiv, K., (2007). *Koolist väljalangenute vaatenurk*. Haridus, 11-12/2007
Külastatud aadressil
http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/11_122007/58-64.pdf
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Lastekaitseeadus. (2014). *Riigi Teataja I*, 06.12.2014, 1. Külastatud aadressil
<https://www.riigiteataja.ee/akt/121122016024>
- Lasteombudsman (2014). *Lapse õigused ja kohustused*. Külastatud aadressil
<http://lasteombudsman.ee/et/noor/lapse-oigused-ja-kohustused>
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*.
Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Külastatud aadressil
<http://samm.ut.ee/avaleht>
- Leikop, M. (2015). *Sotsiaalpedagoog: oluline on oskus kaasata ja soov olukordi mõista*.
Haridusportaal: Koolielu. Külastatud aadressil
<https://koolielu.ee/info/readnews/415055/sotsiaalpedagoog-oluline-on-oskus-kaasata-ja-soov-olukordi-moista>
- Lukk, K. (2008). *Kodu ja kooli koostöö struktuuralsest, funktsionaalsest ja sotsiaalsest aspektist*. Doktoriväitekirj. Tallinna Ülikool.
Külastatud aadressil
https://www.researchgate.net/publication/277126296_Kodu_ja_kooli_koostoo_struktuuralsest_funktsionaalsest_ning_sotsiaalsest_aspektist
- Naarits-Linn, T., Pettai, I., & Proos, I. (2012). „*Koolist väljalangemise ennetamine õpilase sotsiaalse toimetuleku tõstmise kaudu*“. Euroopa Sotsiaalfondi 2009.-2012. aasta projekt. Külastatud aadressil
http://mahena.org/files/documents/ESF_2009-2012/Loppraport_10.07.12.pdf
- OECD. (2010). *Overcoming school failure: policies that work*. OECD Project description.
Külastatud aadressil
<http://www.oecd.org/education/school/45171670.pdf>
- Peterson, T. (2015). *Kui kool jäi pooleli*. SA Innove Rajaleidja. Külastatud aadressil
http://www.rajaleidja.ee/kui-kool-jai-poleli/&parent_id=103030

- Peeters, R. (2016). *Kooli jätab aastas Saaremaal pooleli mitu klassitüit õpilasi*. Külastatud aadressil <http://www.saartehaal.ee/2016/12/15/kooli-jatab-aastas-saaremaal-pooleli-mitu-klassitait-opilasi/>
- Poliitikauuringute Keskus PRAXIS. (2005). *Üldhariduskoolide võrgu korraldamine*. Külastatud aadressil <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2005-Uldhariduskoolide-vorgu-korraldamine-luhikokkuvote.pdf>
- Põhikooli-ja gümnaasiumiseadus. (2010). *Riigi Teataja I, 2010, 41, 240*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122015015>
- Põhikooli riiklik õppekava. (2011). *Riigi Teataja I, 14.01,2011, 1*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>
- Riigikontrolli aruanne Riigikogule (2007). *Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus*. Külastatud aadressil <http://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:50285>
- Roosmaa, E.-L., & Reiska, E. (2015). *Tallinna Ülikooli katkestajate uuring*. Külastatud aadressil <http://dspace.ut.ee/handle/10062/48621>
- Sinisaar, M. (2011). *Vaesus ja ebasoodus kasvukeskkond koolikohustuse mittetäitmise põhjusena*. Publitseerimata lõputöö. Tallinna Pedagoogiline seminar. Külastatud aadressil http://www.eelk.ee/diakoonia/doc/teated/Vaesus_ja_ebasoodus_kasvukeskkond_kooli_kohustuse_mittetaitmise_pohjusena.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2011). *Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. Laste ja perede arengukava 2012–2020*. Külastatud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Valjaanded/lpa.pdf
- The causes of non-attendance: an empirical study (2008). *Educational Review*,60, (4), 345-357.
- Tire, G., Henno, I., Soobard, R., Puksand, H., Lepmann, T., Jukk, H., Lindemann, K., Kitsing, M., Täht, K. (2016). PISA Eesti tulemused (2015). *Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused loodusteadustes, funktsionaalses lugemises ja matemaatikas*. Külastatud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/pisa_2015_final_veebivaatamiseks_0.pdf
- Sotsiaalkindlustusameti Lastekaitse Üksus. (2017). Lastekaitsetöötaja kui lastega pere asjatundlik abistaja. Külastatud aadressil

<http://www.lasteabi.ee/lasteabi/uudised/uudis/2017/01/10/lastekaitsetootaja-kui-lastega-pere-asjatundlik-abistaja/>

Tiko, A., Rannala, I.-E., & Kallavus, T. (2007). *Koolikohustuse mittetäitmine- probleem ja väljakutse*. Haridus õiguse ja kohustusena (9–20). Tallinn: Eesti Koostöö Koda.

Toming, H. (2011). *Koolis väljalangemine ja selle vältimise võimalused erikooli õpilaste hinnangul*. Publitseerimata magistr töö. Tartu Ülikool.

Külastatud aadressil

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/19012/Toming_Helen.pdf

Tugispetsialistide teenuse kirjeldus, selle teenuse riigi poolt osutamise ulatus, tingimused ja kord ning teenuste hinnad. (2014). *Riigi Teataja, I, 14.03.2014, 73*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032014073>

Veisson, M., & Ruus, V.-R. (2007). *Eesti kool 21. sajandi algul: kool kui arengukeskkond ja õpilase toimetulek*. Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Viik, R. (2015). *Üliõpilaste hinnangud oma õpingute peatumise või katkestamise põhjustele ühe Eesti ülikooli kolledži näitel*. Publitseerimata magistr töö. Tartu Ülikool.

Külastatud aadressil

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/48324/rita_viik.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Virtanen, T. E., Lerkkanen, M.-K. Poikkeus, A.-M., & Kuorelahti, M. (2014).

Student behavioral engagement as a mediator between teacher, family, and peer support and school truancy. *Learning and Individual Differences, 36*, (12), 201-206.

Šults, K. (2015). *Õpingute katkestamise põhjused ja õpingutega jätkamise motivatsioon*.

Külastatud aadressil

<http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/48622/TT%C3%9C%20Katkestanute%20uring%202015%20raport.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lisa 1. Intervjuu küsimused

Uuritava teema tutvustus.

Konfidentsiaalsust tagavate põhimõtete tutvustamine.

Kokkulepete sõlmimine.

Nimi

Vanus

Haridus

Tööstaaz antud ametil

Soojendusküsimus

- Jutustage palun, kuidas te sattusite sellele tööle.

1. Koolikohustuse mittetäitmise põhjused

- Mis seondub teile mõistega koolikohustuse mittetäitmine?
  - Selgitage palun.
- Rääkige palun, kuidas on seotud teie igapäeva töö koolist puuduvate õpilastega?
  - Tooge palun mõni näide.
- Mida teie arvate, missugustel põhjustel õpilane ei täida koolikohustust?
  - Kirjeldage palun.
- Missugused võivad olla teie arvates tagajärjed, kui õpilane ei täida koolikohustust?
  - Tooge palun näiteid.

2. Koolikohustuse täitmise toetamise võimalused

- Millised on teie ametialased võimalused toetada koolikohustust mittetäitvat õpilast?
  - Tooge palun näiteid.
- Kuidas te hindate kasutatavate võimaluste rakendamise tulemuslikkust?
  - Tooge palun näide.
- Millised meetmed on teie arvates kõige tulemuslikumad toetamaks koolist puuduvaid õpilasi?
  - Kirjeldage palun.
- Milliseid võimalusi kasutab teie kohalik omavalitsus koolikohustust mittetäitvate õpilaste toetamiseks?

3. Ettepanekud koolikohustuse mittetäitmise vähendamiseks

- Mida peaks teie arvates kooli tugisüsteem tegema, et õpilane ei jääks puuduma ilma põhjuseta?
- Mida te arvate, mida saaks teha kodus vanem, et laps täidaks koolikohustust?
- Milliseid meetodeid ja võimalusi peaks teie arvates omavalitsus kasutama, et ennetada koolikohustuse mittetäitmist?
- Milliseid hariduspoliitilisi otsuseid tuleb teie arvates muuta või vastu võtta, et koolikohustusest kõrvale jäävaid õpilasi toetada, suunata tagasi kooli?

Mida Te sooviksite antud teema kohta veel lisada?

Täna, Teie vastused on antud teema uurimisel väga olulised.

Saadud andmeid kasutatakse antud uurimistöo tarbeks, järgides kõiki konfidentsiaalsusenõudeid.

Lisa 2. Väljavõte uurijapäevikust

12.01.2017	Tegin täna prooviintervjuu. Olin üsna pabinas. Intervjuu möödus üldjoontes hästi, pidin küll ennast korduvalt mõttes peatama ja korrale kutsuma, et mitte liiga vara lõpetada intervjuueeritava vastamine. Sain sellega hakkama ei seganud vastajale vahele. Tubli. Küsimused said kõik vastatud. Vähemalt ühe küsimuse puhul tuleb korrigeerida sõnastust, kuna intervjuu käigus palus vastaja teha pausi, et täpsustada küsimust. Nüüd tuleb seda kõike transkribeerima hakata ....
	/.../
14.01.2017	Nii nüüd siis transkribeerimine. See on päris põnev tegevus, kuigi jah, aeganõudev. Kas ma olen tõesti nii aeglane ja saamatu? Esimene transkriptsioon on tehtud ja korralik tööpäev on samuti läbi saanud. Teen pausi ja hakkam taaskord üle kuulama. Korduva kuulamise käigus sai selgeks, et lisan veel ühe küsimuse nagu „Jutusta üks lugu koolikohustust mittetäitvast õpilasest“, sest esimene intervjuueeritav jutustas selle väga sobilikult küsimustele vastates ning leian, et see annab võimaluse läbi praktilise näite olukorda laiemalt näha.
	/.../
18.01.2017	Olen poole peal. Intervjuude tegemine on väga huvitav protsess ning seni on intervjuueeritavad kõik olnud jutukad ja avatud. Huvitav on kuulata erinevate inimeste erinevaid arvamusi käsitletava teema kohta, näiteks ühe põhjusena välja toodud erinevad kodused põhjused tekitab vastajates väga erinevaid tundeid ja emotsionaalsust vastamisel. Põnev. Intervjuude läbiviimine ei ole enam nii hirmus kui esimene kord, kuid nüüd hakkab tekkima hirm, mis edasi ja kuidas, kas minu tulemused on ikka head, saan ma ikka kõik kõige olulisema kätte. Kuidas kodeerida, mida ma millise koodi alla panen?
	/.../
29.01.2017	Kõik intervjuud on nüüd tehtud ning üks intervjuu vajab veel transkribeerimist ja üks veelkordset ülekuulamist. Viimane intervjuueeritav oli teistest intervjuudest erinev, kuna vastaja mõttepausid olid väga pikad ning mõistmine millal ta vastamise lõpetab, oli raske tabada. Aga siiski, nüüd ongi kõik, tuleb hakata kodeerima.
	/.../
11.02.2017	Kodeerimine tundus alguses arusaadav ja mõistetav, sest kasutatav programm QCAMap on üsna arusaadav programm kui oled saanud ülevaatliku juhendamise praktiku käest. Alustades kodeerimist olen segaduses, ...

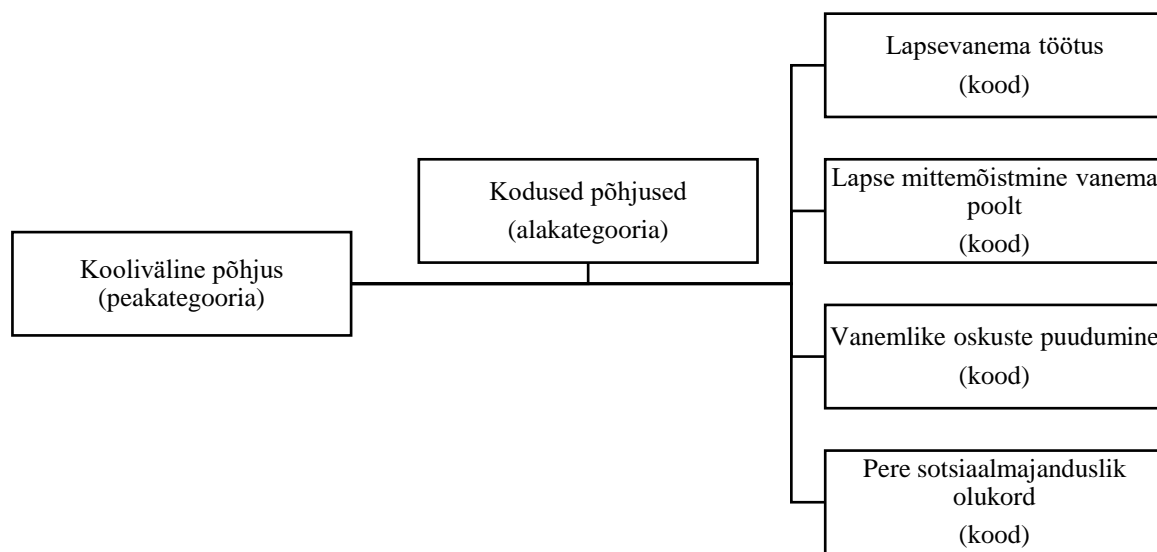
Lisa 3. Väljavõte koodiraamatust

Programmi QCAmapi tabelina moodustunud koodiraamat

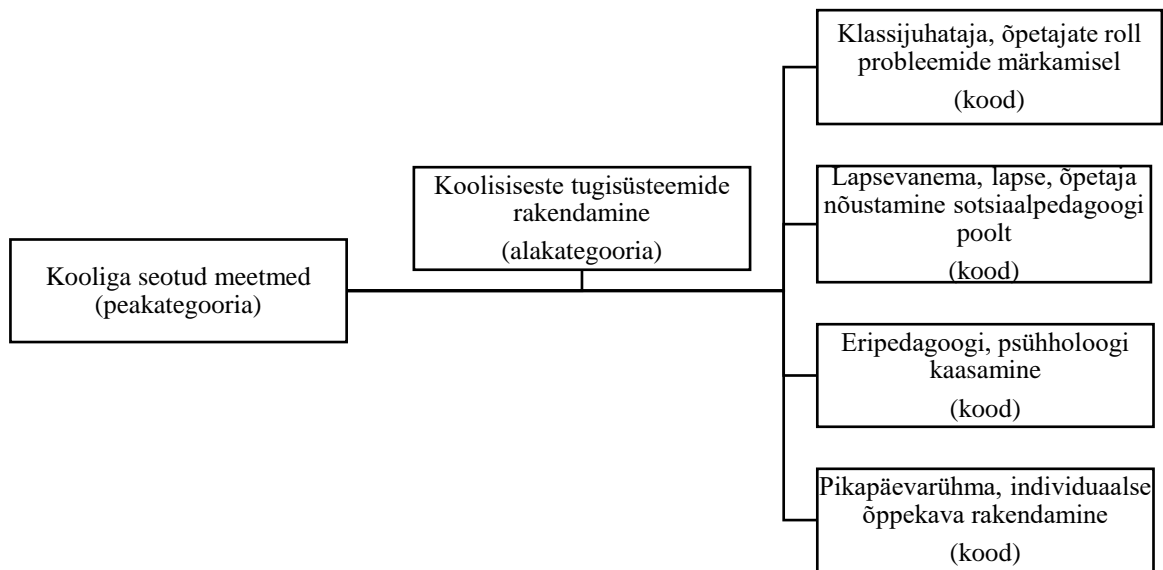
Uurimisküsimus: Koolikohustuse mittetäitmise põhjused

Intervjuu 1.txt	B3	Suhteraskused	suhted sassis õpetajatega teiste lastega
Intervjuu 1.txt	B3	Suhteraskused	suhted sassis õpetajaga
Intervjuu 2.txt	B3	Suhteraskused	Halvad suhted kaasõpilastega
Intervjuu 2.txt	B3	Suhteraskused	puudumiste põhjused eelkõige emotsionaalsed ja tundepõhised
Intervjuu 4.txt	B3	Suhteraskused	ei sõpru ei mitte midagi
Intervjuu 6.txt	B3	Suhteraskused	Tõrjumine
Intervjuu 6.txt	B3	Suhteraskused	ta ei tunne ennast selles klassis mugavalt
Intervjuu 6.txt	B3	Suhteraskused	kaaslaste tõrjumine või on ta ise ennast mingil määral tõrjunud või noh eraldanud
Intervjuu 2.txt	B13	tervislikud põhjused	tervislikud põhjused
Intervjuu 5.txt	B13	tervislikud põhjused	tervise tõttu, mingid luumurrud
Intervjuu 1.txt	B11	tõrge koolis vastu	kooli kui struktuuri vastu tohutu tõrge
Intervjuu 1.txt	B9	uued sõbrad	kui on muutunud ka seltskond
Intervjuu 1.txt	B9	uued sõbrad	sattunud mõnda seltskonda
Intervjuu 1.txt	B5	õpetaja toetuse puudumine	ei anna talle siis sellist tuge õppimisel
Intervjuu 1.txt	B7	õpioskuse puudumine	ei ole seda õpioskust
Intervjuu 1.txt	B6	Õpiraskus	õppimiskeskused
Intervjuu 1.txt	B6	Õpiraskus	õpiraskus seda ei panda tähele ei märgata või lastakse minna
Intervjuu 1.txt	B2	õppetööst tulenev raskus	see on õppetööst tulenev raskus

Lisa 4. Väljavõtte peakategooria, alakategooria ja koodide jaotusest koolikohustuse mittetäitmise põhjustest

Lisa 5. Väljavõtte peakategooria, alakategooria ja koodide jaotusest koolikohustuse mittetäitmise vähendamise meetmetest

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina **Merit Udusalu** (12. oktoober 1979)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Ühe kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialistide ja koolide sotsiaalpedagoogide arusaamad koolikohustuse mittetäitmisest ja selle vähendamise meetmetest

mille juhendaja on **Hasso Kukemelk**,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 16. mail 2017 aastal